

JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENTET

Handlingsplan

Felles trygghet - felles ansvar

Handlingsplan for å forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENT

Handlingsplan

Felles trygghet - felles ansvar

Handlingsplan for å forebygge radikalisering og voldelig
ekstremisme

Innhold:

Forord	5
1 Innledning	7
2 Radikalisering og voldelig ekstremisme	
2.1 Erfaringer med voldelig ekstremisme i Norge og Europa	9
2.2 Kunnskap om radikalisering i en europeisk kontekst	10
2.3 Andre lands strategier	11
3 Justissektorens ansvar i forebyggingsarbeidet	
3.1 Politiets ansvar	15
3.2 Politiets erfaringer med å forebygge voldelig ekstremisme	16
3.3 Politiets Sikkerhetstjenestes (PST) arbeid for å forebygge voldelig ekstremisme	18
3.4 Kriminalomsorgens arbeid i fengslene	19
3.5 Innvandringspolitikk	20
4 Andre sektors rolle i forebyggingsarbeidet	
4.1 Kommunene	21
4.2 Barn, ungdom og oppvekst	21
4.3 Arbeid og inkludering	22
4.4 Likestilling og integrering	23
4.5 Satsing på kulturelt mangfold, frivillig innsats, deltagelse og tilhørighet	23
4.6 Helse og omsorg	24
4.7 Utenrikspolitikk	24
5 Tiltak	
5.1 Økt kunnskap og informasjon	27
5.2 Styrke myndighetenes samhandling	29
5.3 Styrket dialog og økt involvering	31
5.4 Støtte til sårbare og utsatte personer	32
6 Vedlegg	35

FORORD

Norge er et av de tryggeste land i verden. Å skape sikkerhet og trygghet for befolkningen er grunnleggende for enhver regjering. De som vil bruke vold og terror skaper utrygghet og frykt, og skal bekjempes og straffefølgjes. Vi har et ansvar for å være føre var. Å beskytte handler også om å forebygge, både her hjemme og internasjonalt.

Selv om trusselnivået i Norge i dag er vurdert som lavt, har Regjeringen orientert Stortinget om at *det i dag er trekk ved situasjonen i og utenfor Norge som samlet sett representerer en overgang til et terrortrusselbilde som blir mer likt det man ser i land der terroraksjoner er gjennomført eller er blitt forsøkt gjennomført*. Vi har ingen garanti for at det ikke vil kunne oppstå alvorlige situasjoner, og at trusselbildet kan endres raskt.

Å ta med elever på omvisning i Stortingets Eidsvoldsgalleri viser tydelig de grunnleggende verdiene det norske demokratiet bygger på; folkesuverenitet, maktfordeling og menneskerettigheter. Jeg pleier å understreke at vi må forstå og forsvare verdien av en kritisk og fri presse, og et bredt politisk og frivillig organisasjonsliv. Vi skal hegne om disse demokratiske grunnsteinene, om rettssikkerheten og tale- og ytringsfriheten. Styrken i det åpne norske fellesskapet ligger i nettopp dette - at alle skal kunne komme til orde. Og vi må også tåle meninger vi ikke liker å høre, og bekjempe dem med demokratiske midler og åndelige våpen.

En ting står krystallklart: ingen skal kunne tvinge sitt syn på flertallet ved bruk av vold. De som krysser dette vannskillet skal straffefølgjes og bekjempes. Det krever at vi kan ha to tanker i hodet samtidig. Et sterkt politi og en svært kompetent sikkerhetstjeneste skal beskytte befolkningen og bekjempe og begrense trusler om alvorlig kriminalitet som bruk av vold og terror. Det ligger utenfor

denne planens rammer. Denne handlingsplanen beskriver den andre tilnærmingen - en bred innsats for å forebygge først, for å hindre at voldelige ekstreme holdninger skal bli til handlinger.

For vi må gjøre mer for å forebygge før det er for sent. Vi må forebygge i et bredt perspektiv. Vi må dempe konflikter, fremfor å skjerpe og skape nye. Vi må velge dialog fremfor å skape avstand og bygge distanse mellom enkeltmennesker og grupper. Det er med økt demokratisk deltakelse vi kan drive tilbake de som ønsker å bruke vold for å oppnå sine politiske mål. Det åpne demokratiets styrke er at flertallet alltid er i flertall. Ekstreme holdninger er i mindretall. Og enda færre vil omsette ekstreme holdninger i handlinger.

Det er i strafferetten et vesentlig skille mellom holdninger og handlinger. Voldelige ekstreme handlinger og terror kjennetegnes av at det rammer sine ofre tilfeldig og vilkårlig. I bekjempelsen av handlinger har strafferetten den fordel at straffeansvaret er individuelt. Strafferetten rammer terroristene selv, ikke gruppen de tilhører. Vi må sørge for at norske antiterroriltak fortsetter å være målrettede, begrensede og ansvarlige. Voldelige ekstreme holdninger har et motsatt felles trekk - de rammer målrettet og bevisst på grunnlag av rase, religion, kjønn eller seksuell legning. Vi skal bekjempe slike holdninger med ord. Rasistiske og diskriminerende holdninger skal møtes på bred front. Dette er et felles samfunnsansvar.

Det er avgjørende med en kritisk og kunnskapsstyrt debatt knyttet til en av vår tids viktigste utfordringer. Politikere, media og fageksperter har et felles ansvar for å unngå forenklinger, frykt og generaliseringer knyttet til trusselen om at noen vil bruke vold og terror for å nå sine

mål. Velger vi å legge forenklete fiendebilder til grunn for utarbeidelsen av trusselbildet og vår politikk, ender vi opp med et forenklet trusselbilde og en forenklet politikk. Dette er ikke treffsikkert nok i en stadig mer kompleks verden. Og det er dårlig politikk for å forebygge voldelig ekstremisme og terror. Vi må ha en helhetlig politikk bygget på gode analyser, grundige nyanser og som er gjennomgående kunnskapsbasert.

Jeg legger med dette frem Norges første handlingsplan for å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme. Planen bygger på fire innsatsområder; kunnskap og informasjon, å styrke myndighetenes samhandling, styrket dialog og økt involvering og støtte til sårbare og utsatte personer.

Denne planen er et verktøy for ansvarlige myndigheter på alle områder. Jeg vil med dette rette en særlig takk til alle fra kunnskapsmiljøene, organisasjonene, departementsfellesskapet og justissektoren som har bidratt med gode råd og innspill i arbeidet med denne handlingsplanen.

Vår felles trygghet er et felles ansvar.

Knut Storberget
justisminister

1 Innledning

I Norge har vi de senere år langt på vei vært forskånet for alvorlige terrorhandlinger. Men det betyr ikke at radikaliserings og voldelig ekstremisme, og i ytterste konsekvens terrorisme, ikke kan ramme også oss. Derfor legger regjeringen frem en handlingsplan for å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme, i tråd med regjeringens generelle intensjon om å forebygge heller enn å reparere. Gjennom denne handlingsplanen vil regjeringen sikre et mer helhetlig grunnlag for koordinering av samfunnets tiltak for å motvirke radikaliserings og voldelig ekstremisme, samtidig som hensynet til demokrati, rettssikkerhet og et inkluderende samfunn ivaretas.

Begrepet "ekstrem" refererer i denne sammenheng til holdninger til bruk av vold. En ekstrem person er således en person som aksepterer bruk av vold for å nå politiske mål. "Ekstremisme" henspeiler derfor kun på valg av virkemidler og ikke på politiske mål. Med "radikaliserings" menes her den prosess der en person i økende grad aksepterer bruk av vold for å oppnå politiske mål. Slik sett vil radikaliserings kunne representere en prosess som under gitte forutsetninger, vil kunne utvikle seg til ekstremisme.

I et demokratisk samfunn dreier voldelig ekstremisme seg om strømninger, som i den ytterste konsekvens kan true demokratiet, den offentlige sikkerhet eller bestemte samfunnsgrupper med voldelige handlinger eller oppfordring til slike.

Myndighetenes primære oppgave er å forebygge og avverge at det skjer terrorhandlinger på norsk territorium rettet mot norske eller utenlandske interesser. Det er samtidig viktig å forhindre at terrorhandlinger i andre land blir planlagt eller støttet av personer som oppholder seg i Norge, eller at Norge blir brukt som skjulested eller "base" for terrorister. Den generelle terrortrusselen i Norge er i

dag vurdert som lav. Samtidig må vi være forberedt på at trusselsituasjonen kan endres raskt. Erfaringene både fra Norge og andre land viser at det er nødvendig å være i forkant for å forebygge og forhindre at personer aksepterer bruk av vold for å nå sine politiske mål.

Et politi som er representativt for befolkningen, som jobber problemorientert og har gode kontroll- og klageordninger bidrar til å forebygge og dempe konfliktnivået fra voldelige ekstremistiske grupper. Forebygging av voldelig ekstremisme kan imidlertid ikke møtes med politisære tiltak alene. Dette er en sektorovergripende utfordring, hvor årsaker og muligheter for forebygging kan ligge under flere offentlige etaters ansvarsområder.

I likhet med myndighetene i flere andre land, mener regjeringen det er behov for en tverrsektoriell handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme. Med denne planen ønsker vi å sikre en helhetlig tilnærming til forebygging av voldelig ekstremisme og øke kunnskapen på området.

Handlingsplanen bygger på følgende innsatsområder:

- Økt kunnskap og informasjon
- Styrke myndighetenes samhandling
- Styrket dialog og økt involvering
- Støtte til sårbare og utsatte personer

Økt kunnskap er en grunnleggende forutsetning for en bedre, mer effektiv og målrettet forebygging. Slik kunnskap må gjøres tilgjengelig for å sikre aktuelle myndigheter en helhetlig forståelse av problemstillingene, og at utvikling av tiltak og bevisstgjøring av målgrupper er basert på oppdatert kunnskap.

Bevissthet rundt hvordan man kommuniserer om voldelig ekstremisme er viktig. Informasjon og kommunikasjon fra

Åpen trusselvurdering 2010, Politiets sikkerhetstjeneste.

“Terrortrusselen i Norge var generelt lav i 2009. Det pågår imidlertid aktiviteter i enkelte miljøer som kan bidra til å endre trusselsituasjonen i løpet av 2010. Dette gjelder i første rekke miljøer inspirert av ekstrem islamistisk ideologi. Ekstreme islamister har ikke lyktes i å gjennomføre terroraksjoner i Europa i 2009. I løpet av det siste året har det imidlertid blitt avdekket flere konkrete terrorplaner i vestlige land, samt gjennomført en rekke arrestasjoner i terrorsammenheng. (...)

Trusselen fra ekstreme islamister i Norge kan imidlertid øke dersom deres utenlandske kontakter endrer sin strategi til også å omfatte mål i Europa. (...)

De høyreekstreme gruppene i Norge fremstår som uorganiserte og er svekket på grunn av svak rekruttering og lavt aktivitetsnivå. (...)

Trusselen fra de norske venstreekstreme miljøene knyttes spesielt til demonstrasjoner og markeringer mot diplomatiske representasjoner i Norge.”

myndighetene kan være med på å dempe eller eskalere konflikter. Derfor skal Justis- og politidepartementet oppdatere og videreutvikle sin medie- og kommunikasjonsstrategi for å ta hensyn til dette, blant annet basert på erfaringene fra Storbritannia.

Det komplekse årsaksbildet bak radikaliserings og voldelig ekstremisme berører en rekke samfunnsområder som i dag er ansvarsmessig fordelt mellom forskjellige offentlige myndighetsorganer på statlig og kommunalt nivå. En enkelt virksomhet har ikke alene alle virkemidlene som er nødvendige for en effektiv forebygging. Derfor er det nødvendig med økt koordinering av de ulike forebyggings tiltakene.

Forebygging av voldelig ekstremisme kan heller ikke gjennomføres av offentlige myndighetsorganer alene. Handlingsplanen bygger på en grunntanke om å motvirke radikaliserings og voldelig ekstremisme ved hjelp av åpne, demokratiske og allment aksepterte virkemidler. God og konstruktiv dialog med kulturelle, frivillige og religiøse organisasjoner, ulike minoritetsmiljøer og lokalmiljøet for øvrig vil være et sentralt element.

Flere departementer med underliggende virksomheter har utviklet tiltak for sårbare grupper som ikke automatisk kan ses i sammenheng med forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme. Disse generelle

tiltakene er likevel å betrakte som viktige virkemidler også i denne forebyggingsstrategien, fordi de kan bidra til å fjerne grobunnene til problemet. Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme handler i bunn og grunn om generell kriminalitetsforebygging. Om en person ender opp med rusproblemer, som kriminell eller som voldelig ekstremist er ofte tilfeldig og avhenger av ”hvem som når en først”. Felles-trekket er sårbarhet, derfor vil gode forebyggende tiltak ofte være generelle tiltak.

I Soria Moria I (2005-2009) uttalte regjeringen at den vil styrke beredskapen mot terror- og sabotasjeaksjoner. Justispolitiske og forsvars- og sikkerhetspolitiske ansvarsområder skal avklares. Antiterrorstrategien skal bygge på justispolitiske prinsipper og virkemidlene følge av det. I Soria Moria II (2009-2013) understreker regjeringen at den vil ha en helhetlig kriminalpolitikk for å forebygge bedre, oppklare mer og reagere og rehabilitere mer effektivt. ”Vi vil følge opp forebyggingsstrategien: Fellesskap – trygghet – utjevning, videreutvikle politirådene og etablere målekriterier for forebyggende arbeid.”

Sommeren 2009 la regjeringen frem en felles strategi for forebygging¹. Strategien viser hvordan god forebygging på en rekke samfunnsområder er en investering for fremtiden.

Forebygging dreier seg om å legge til rette for et trygt samfunn med gode levekår for hele befolkningen. Strategien tar utgangspunkt i at vi bruker svært mye ressurser på å ”reparere” der noe allerede har gått galt, i stedet for å forebygge problemene og spare både menneskelige og økonomiske ressurser. Det gjelder ikke bare kriminalitet, men kan for eksempel handle om hvordan vi bruker helsebudsjettet på behandling av sykdommer som kunne vært forbygget, eller hvordan NAV bruker ressurser på å få mennesker inn i arbeidslivet etter at de har falt av et utdanningsløp de burde ha fått hjelp til å fullføre. Det er også nylig lagt frem en kriminalitetsforebyggende handlingsplan med 35 tiltak for økt trygghet.² Handlingsplanen for å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme bygger videre på disse to dokumentene, og de tre utfyller hverandre.

Handlingsplanen avgrenses til å fokusere på forebygging. Politiets etterforskningsmessige oppgaver faller således utenfor planens rammer.

1 Justis- og politidepartementet (2009): *Regjeringens strategi for forebygging. Fellesskap – trygghet – utjevning*

2 Justis- og politidepartementet (2009): *God krefter – Kriminalitetsforebyggende handlingsplan. 35 tiltak for økt trygghet.*

2 Radikalisering og voldelig ekstremisme

2.1 Erfaringer med voldelig ekstremisme i Norge og Europa

Flere land i Europa har i etterkrigstiden hatt erfaring med både venstreekstremer og høyreekstremer grupper, separatistbevegelser og ekstreme dyrevernerer som har anvendt voldelige midler for å nå sine politiske målsettinger. Som eksempel kan nevnes "Røde Armé Fraksjon" i Vest-Tyskland og "De røde brigader" i Italia som venstreekstremistiske terrororganisasjoner, "Den irske republikanske armé" (IRA) i Nord-Irland som ønsket en samlet irsk republikk uavhengig av Storbritannia og "Baskerland og dets frihet" (ETA), som er en illegal baskisk separatistbevegelse i Spania. I mange europeiske land har nynazistiske, rasistiske og andre høyreekstremer grupper stått bak en lang rekke drap, attentat og overfall særlig rettet mot minoritetsgrupper og meningsmotstandere. Disse eksemplene viser at gruppene har vært ulike med hensyn til målet for virksomheten. Eksemplene viser også at radikalisering kan skje innen enhver type ideologi eller politisk retning.

I den senere tid har ekstrem islamisme vært gjenstand for mye fokus i Europa. Ekstreme islamister har blant annet gjennomført eller forsøkt å gjennomføre, terrorhandlinger i Tyskland, Italia, Storbritannia, Danmark, Frankrike, Nederland og Spania, og i den senere tid etterforskes også mistanker om planlegging av terrorhandlinger i Norge.

En bekymring for europeiske myndigheter i dag er den økende trenden av "home grown" islamistisk radikalisering. Dette fenomenet karakteriseres av at unge personer født eller oppvokst i Europa blir radikalisert av ekstrem islamistisk ideologi, og planlegger å begå terroranslag i sitt europeiske hjemland. Drapet på den nederlandske film-

skaperen Theo van Gogh i 2004 og angrepet mot Londons transportsystem i 2005 er eksempler på aksjoner gjennomført av "home grown".

Til forskjell fra mange andre land har voldelig ekstremisme hittil vært en marginal utfordring i Norge, selv om det finnes eksempler også her på at blant annet høyreekstremer (nynazister) har brukt vold som virkemiddel. Personer og grupper knyttet til nasjonal ekstremisme representerer grovt sett to hovedretninger. På den ene siden høyreekstremer aktører, det vil si voldelige personer og grupper som forfekter synspunkter inspirert av ulike former for rasisme, nasjonalisme og/eller nazisme. På den andre siden venstreekstremer aktører som med voldelige virkemidler forfekter synspunkter inspirert av anarkistisk, antirasistisk og/eller antikapitalistisk ideologi.

Selv om autonome grupperinger, ekstreme og voldelige dyrevernerer og voldelige demonstranter utgjør en del av problembildet, er det særlig ekstreme islamistiske personer oppvokst her som representerer noe nytt og dermed en håndteringsmessig utfordring.

Trusselen fra ekstrem islamistisk terrorisme er fortsatt høyere i enkelte andre europeiske land enn i Norge. Ekstreme islamisters negative fokus på europeiske land påvirker imidlertid også trusselen mot norske interesser.

Det presiseres at de fleste muslimer ikke er islamister og at de fleste islamister ikke er tilhengere av vold som politisk virkemiddel. Ekstreme islamister er med andre ord en svært marginal gruppe i de fleste europeiske land.

Noen få personer i Norge støtter ekstreme islamistiske organisasjoner i utlandet. Personer i disse miljøene driver primært med innsamling og overføring av penger til

Islamisme

En politisk ideologi og bevegelse inspirert av islam der fellesnevner er et ønske om å etablere en islamsk stat basert på sharia. Midlene for å nå målet spenner fra ikke-voldelige virkemidler (moderate islamister) til bruk av voldelige virkemidler (ekstreme islamister). I denne handlingsplanen fokuseres kun på personer og grupper som tilstreber en voldelig ekstrem islamistisk ideologi.

Kilde: PST

ekstreme islamistiske organisasjoner i utlandet. I tillegg er propaganda, materiellstøtte og identitetsforfalskning vanlige støtteaktiviteter.

Det er kjent at det pågår radikaliseringsprosesser i enkelte av de ekstreme islamistiske miljøene i Norge. Noen få karismatiske lederskikkelser legitimerer og forherliger bruk av vold som et politisk virkemiddel, og oppfordrer andre til å støtte ekstreme islamistiske organisasjoner i utlandet. I kraft av rollen som veiledere kan de være sentrale i å radikalisere andre.

2.2 Kunnskap om radikaliseringsprosesser i en europeisk kontekst

For å tilnærme seg fenomenet radikaliseringsprosesser, og få en forståelse av hvordan dette best kan forebygges, er det viktig å opparbeide kunnskap om hvorfor og hvordan personer blir radikalisert og hva som kjennetegner en person som blir radikalisert. Selv om årsakene er sammensatte, har europeiske undersøkelser avdekket noen fellestrekk i radikaliseringseksemplene i Europa.³

Internasjonale erfaringer viser at det er en kjønnsmessig overvekt av menn som blir radikalisert. De fleste er mellom 15 og 30 år, hvorav flertallet er i begynnelsen av 20-årene. Internett har imidlertid blitt et attraktivt forum også for kvinner til voldelig ekstremistisk informasjon og meningsutveksling.

Det finnes ikke et enkelt svar på hvorfor noen velger å bruke, eller støtte bruken av vold som virkemiddel for å nå et politisk mål. Politiske og religiøse motiver er viktige, og ofte vil en kombinasjon av disse gjøre seg gjeldende.

De politiske motivene for voldelig ekstremisme varierer. Det kan dreie seg om et nasjonalistisk eller separatistisk fokus, eller en internasjonal kamp mot islams ytre fiender.

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) er nasjonalt og internasjonalt anerkjent som et faglig tyngdepunkt på temaene terrorisme og radikal islamisme. FFIs terrorismeforskning ble startet allerede i 1999 og har som målsetning å levere et bredt spekter av ugraderte bakgrunns- og dybdestudier til FFIs brukermiljø, formidle disse studiene på en profesjonell måte i form av bøker, artikler, rapporter, foredrag etc., og bistå i arbeidet med trusselvurderinger, scenarieutvikling og beredskapstiltak. Prosjektet har som overordnet mål å gi økt innsikt i opprørs- og terrorgrupper med relevans for Norge og norske interesser.

FFIs terrorismeforskning er organisert i treårige prosjekter. Det pågående prosjektet *Globale opprørsbevegelser (TERRA V)* arbeider blant annet med terrorgruppers bruk av internett og massemedia, ideologi og autoritet i al-Qaida, og jihadistgrupper som opprørsbevegelse. Forskerne fokuserer i hovedsak på følgende geografiske områder: Europa, Den arabiske halvøy, Irak, Algerie, Pakistan og Afghanistan. Et sentralt forskningsområde er radikaliseringsprosesser og rekruttering, herunder hvem som blir med i voldelige jihadistmiljøer, hvilken motivasjon som ligger til grunn, hvordan unge mennesker rekrutteres og gis opplæring/trening til å operere på vegne av en militant bevegelse, og ikke minst hvilken betydning ideologiske autoriteter har i denne type terrorgrupper.

I Europa har man sett indikasjoner på at USAs og deres vestlig alliertes militære engasjementet i Afghanistan og Irak, utgjør en viktig begrunnelse for ønsket om å ramme europeiske mål. Situasjonen i Midtøsten, og særlig konflikten mellom israelere og palestinerne, er også en medvirkende årsak. Overordnede politiske motiver kan imidlertid ikke forklare hvorfor noen individer blir radikaliserte, mens flertallet ikke blir det, til tross for likheter i bakgrunn og politisk engasjement.

I Europa fokuseres det på å se sammenhenger mellom svakheter i integrasjonspolitikken og minoritetsgruppers opplevelse av å stå utenfor storsamfunnet. Man har sett en tendens til at enkelte unge, som verken føler tilhørighet til det europeiske storsamfunnet eller minoritets-samfunnet, opplever at voldelige radikale miljøer tilbyr enkle svar på de komplekse utfordringene de står overfor. Bildet er imidlertid ikke entydig. For eksempel har mange "home grown" islamistiske ekstremister tidligere vist seg å fremstå som godt integrerte i sitt europeiske hjemland.

³ Det finnes ikke en enkelt profil som passer på de fleste personer som radikaliseres. Norske forskere, som Tore Bjørgo ved PHS og Petter Nesser ved FFI, har i sine arbeider beskrevet flere ulike typer aktører med svært forskjellige karakteristikk.

Europeiske undersøkelser viser at det å ha etablert en personlig relasjon til en sentral skikkelse innenfor et radikalt miljø, for eksempel en karismatisk opinionsleder eller annen type autoritetsperson, ser ut til å være viktig for å påvirke personer til å støtte eller utføre politisk motivert vold. Etter hvert som individet trekkes nærmere sin nye omgangskrets har man sett tendenser til at personen velger å isolere seg fra sitt opprinnelige miljø.

Europeiske analyser viser også en sammenheng mellom det å ha foretatt en eller flere utenlandsreiser til områder hvor radikaliserings- og voldelig ekstremisme står sterkt, og støtte til voldelig ekstremisme. Undersøkelsene viser imidlertid at motivasjonen for å reise varierer. Noen reiser med en bevisst tanke om å delta på treningsleire eller for å hente inspirasjon og komme i kontakt med ekstreme miljøer i utlandet. For andre er bakgrunnen for å foreta reisen i utgangspunktet legitime formål som å besøke familien eller studere. I løpet av utenlandsoppholdet påvirkes imidlertid personen mot en voldorientert overbevisning.

Internett er også en påvirkningsarena. Europeiske undersøkelser tyder imidlertid på at internett i seg selv, og det å være aktiv på ekstremistiske nettsider og diskusjonsfora, ikke er tilstrekkelig til å bli radikaliseret. Det er vanskelig å forebygge effektivt denne typen radikaliseringsprosesser da informasjonen på internett er omfattende og uoversiktlig. Derfor må forebyggende tiltak rettes mot å styrke motstandskraften hos de som kan være i en risiko ved at de tiltrekkes av denne typen nettsider.

2.3 Andre lands strategier

Norge kan ikke umiddelbart sammenligne seg med andre land. Det enkelte land må velge en tilnærming til forebyggingsarbeidet som speiler egne utfordringer. I arbeidet med denne handlingsplanen har vi imidlertid sett hen til andre land som har laget tilsvarende handlingsplaner, for å lære av deres erfaringer. Danmark, Nederland og Storbritannia er av våre nærmeste naboland som har arbeidet mest med handlingsplaner for å forebygge radikaliserings- og voldelig ekstremisme og det er naturlig å se på deres erfaringer. Nedenfor gis det en kort omtale av dette arbeidet samt av det arbeidet som gjøres i EU.

Exit- og avradikaliseringsprogrammer

I Norge, Sverige, Tyskland og Nederland er det gjort gode erfaringer med innsats rettet inn mot å få deltakere i høyre-ekstremistiske grupper til å trekke seg ut av disse miljøene. Dette har skjedd gjennom Exit-prosjekter for avhoppere, nettverksgrupper for foreldre med barn i ekstreme grupper, og politiets bekymringsamtaler med unge deltakere i ekstremistiske miljøer. Exit-prosjektene har tilbudt bistand til personer som selv ønsker hjelp til å komme seg ut av ekstreme miljøer og tilbake til et mer normalt liv, blant annet gjennom individuell veiledning, gruppesamtaler med andre avhoppere, hjelp til å etablere nye sosiale nettverk og kontaktformidling med offentlige etater og hjelpeapparat.

I den muslimske verden har en rekke land etablert "avradikaliseringsprogrammer" for personer involvert i islamistisk terrorisme, i hovedsak rettet mot voldelige aktivister i fengsel. De mest sofistikerte programmene kombinerer bistand fra psykologer og sosialarbeidere med teologisk dialog og yrkesopplæring, samtidig som familien involveres for å sikre at de unge holder seg unna ekstremisme når de kommer ut av fengsel. Flere europeiske land, blant annet Danmark, utvikler nå tiltakspakker for "avradikalisering" av unge muslimer involvert i militant islamisme. Her trekker man blant annet på tidligere erfaringer fra Exit-programmene for høyre-ekstremister.

Kilde: Professor Tore Bjørgo, Politihøgskolen

Danmark

I januar 2009 forelå den danske planen *En fælles og tryk fremtid. Handlingsplan om forebyggelse af ekstremistiske holdninger og radikaliserings blant unge*. Handlingsplanen har to hovedformål. Ved direkte forebyggende innsats skal man sikre at samfunnet er rustet til å identifisere og håndtere konkrete problemer med ekstremisme i tide. Samtidig skal man med planen og andre initiativer søke å bevare og videreutvikle Danmark som et demokratisk samfunn med frihet, ansvar, likeverd og muligheter for den enkelte. Det er i handlingsplanen fremmet forslag til 22 konkrete initiativer fordelt på følgende syv innsatsområder:

- Direkte kontakt med de unge.
- Inkludering basert på rettigheter og plikter.
- Dialog og opplysning.
- Demokratisk fellesskap.
- Innsats i utsatte boligområder.
- Særlig innsats i fengsler.
- Viten, samarbeid og partnerskap.

Eksempler på tiltak er blant annet individuelle preventive samtaler som skal utvikles i regi av Politiets Etterretningstjeneste og rette seg mot unge som befinner seg i en tidlig fase av en radikaliseringsprosess eller ferdes i ekstremistiske miljøer. Videre skal innsatsen mot diskriminering styrkes, det skal arbeides mot parallellsamfunn og ghettodannelse gjennom innsats i utsatte boligområder, og i skolen skal man styrke undervisningen i demokrati og medborgerskap.

I regi av Politiets Etterretningstjeneste (PET) er det etablert et særlig Forebyggelsessenter i PET's Afdeling for Forebyggende Sikkerhet Tilsvarende er det i Integrationsministeriet opprettet et særlig Kontor for Demokratisk Fællesskap og Forebyggelse af Radikalisering. Disse to forebyggende enhetene skal på hvert sitt kompetanseområde og i samarbeid med andre myndigheter arbeide med å forebygge ekstremistiske holdninger og radikaliserings blant unge.

Storbritannia

Myndighetene i Storbritannia lanserte sin antiterrorstrategi *Contest* i 2003. Denne er senere evaluert og videreutviklet, og en ny versjon ble presentert våren 2009. Strategien består av følgende grunnelementer:

- Pursue, å forfølge terrorister og stoppe terrorhandlinger.
- Prevent, å forebygge at folk blir terrorister og støtter voldelig ekstremisme.
- Protect, beskytte befolkningen ved å styrke landets forsvar mot terrorisme.
- Prepare, å forberede håndteringen av eventuelle angrep for å minske skadeomfanget.

I tillegg har de utviklet en kommunikasjonsstrategi, som også inngår som en del av *Contest*. Tiltakene som gjelder pursue og prevent skal redusere trusselen, mens protect og prepare skal redusere sårbarheten. Til sammen fører dette til redusert risiko. Prevent-delen av den britiske strategien, tilsvarende denne norske handlingsplanen, og britene anser dette som den langsiktige løsningen på problemet. Den britiske strategien er svært omfattende, og involverer politiet, etterretningstjenesten, de øvrige nødetatene, myndigheter på sentralt og lokalt nivå, næringslivet, frivillige organisasjoner og andre. De er opptatt av at et tverretattlig samarbeid er nødvendig for å kunne bekjempe og forebygge terrorisme. Strategien har tiltak på både internasjonalt, nasjonalt og lokalt nivå.

Prevent-strategien er bygget opp rundt fem hovedmål og to støttemål:

- Å utfordre ideologiene bak voldelig ekstremisme og støtte moderate stemmer.
- Å forstyrre de som promoterer voldelig ekstremisme og styrke motstandsevnen i lokalmiljøene.
- Å støtte sårbare individer som kan stå i fare for å rekrutteres eller allerede er rekruttert til voldelige ekstremistiske miljøer.
- Å støtte lokalmiljøenes motstandskraft mot voldelig ekstremisme.
- Å adressere problemene og utfordringene ideologiene utnytter for å rekruttere flere til voldelige miljøer.
- Å utvikle etterretning, analyse og informasjon.
- Å styrke myndighetenes strategiske kommunikasjon.

Mye av det forebyggende arbeidet mot radikaliserings og voldelig ekstremisme foregår lokalt og tilsvarende det generelle kriminalitetsforebyggende arbeidet som allerede gjøres. Når man snakker om terrorisme tenker de fleste på konsekvensene av terrorhandlinger, og ikke alt som skjer før disse. Derfor er det brukt mye tid på å "avmystifisere" antiterrorarbeidet, og forklare samarbeidspartnere lokalt at det i bunn og grunn dreier seg om kriminalitetsforebygging. Lokale myndigheter blir oppfordret til å utvikle lokale handlingsplaner, som myndighetene sentralt bruker til å lage oversikter over gode tiltak. I flere av terrorsakene som er avverget i Storbritannia har man gjort seg erfaringer. Mange, som lærere, leger og andre, har i forkant merket at "noe var galt" med gjerningsmannen, men har ikke visst hvem som kunne kontaktes. Viktige tiltak har derfor vært å gi opplæring til førstelinjepersonell og å opprette et kontaktpunkt man kan henvende seg til med bekymringer etter prinsippet "if you see something – say something".

Nederland

I september 2007 offentliggjorde Nederland den nasjonale handlingsplanen *Polarisation and Radicalisation. Action Plan 2007-2011*. Formålet med planen er å forebygge en ytterligere utvikling av isolasjon, polarisering og radikaliserings samt å sikre at relevante myndighetspersoner og profesjonelle kan foreta en tidlig identifisering av disse prosessene for å sette i gang tiltak. Det er også et mål å begrense uheldig innflytelse fra personer som har krysset demokratets grenser.

Nederland har en bred tilnærming til det forebyggende arbeidet. Det arbeides med tiltak på lokalt, nasjonalt og

internasjonalt plan. Forankring av innsatsen på lokalt nivå fremheves som spesielt viktig for å lykkes. Det utarbeides blant annet lokale handlingsplaner for å sikre en målrettet innsats. Tiltak på lokalt nivå kan både være ”myke”, som for eksempel organisering av møter og debatter, bistand til å komme inn på arbeidsmarkedet ved opprettelse av praksisplasser og tiltak rettet mot å sikre fullføring av skole og utdanning. Det kan også dreie seg om mer ”harde” tiltak, som for eksempel ulike kontrolltiltak for å sikre oppmøte på skolen.

Videre vurderes det som svært viktig å øke kunnskapen om radikaliserings og polarisering. Innenriksministeriet har etablert et kunnskaps- og rådgivningssenter, Nuansa. Senteret, som kan kontaktes av alle, tilbyr informasjon og praktisk rådgivning når det gjelder polarisering og radikaliserings. På Nuansas nettportal finnes blant annet litteratur og forskning om feltet, informasjon fra offentlige myndigheter samt informasjon om relevante prosjekter og planer. På denne måten gjøres kunnskap om feltet tilgjengelig for en rekke aktører. Videre gir Nuansa presentasjoner og organiserer workshops om polarisering og radikaliserings.

På nasjonalt nivå rettes innsatsen blant annet mot arbeid, utdanning, boligpolitikk og integrering. Det vektlegges å øke kompetansen hos yrkesgrupper som arbeider spesielt med ungdom slik at de blir klar over hvilke signaler som kan indikere en uheldig utvikling i retning av økt polarisering og radikaliserings.

En utvikling i retning av økt polarisering og radikaliserings er en utfordring for flere land. Samarbeid på internasjonalt nivå anses derfor som et sentralt element i handlingsplanen.

EU

I desember 2005 vedtok EU sin terrorbekjempelsesstrategi, som har lagt rammene for EUs aktiviteter på dette området. Det første målet i terrorbekjempelsesstrategien er å hindre at noen griper til terror, ved å takle de faktorer som kan føre til radikaliserings og rekrutterings, både i Europa og internasjonalt. For å nå dette målet vedtok EU i 2005 en strategi og en handlingsplan for bekjempelse av radikaliserings og rekrutterings. Planen er senere revidert. Strategien og handlingsplanen inneholder begge felles standarder og foranstaltninger for EU landene, men anerkjenner også medlemslandenes egen kompetanse på området.

EU har også en egen anti-terror koordinator som skal bidra til oversikt over ulike terrorbekjempelsesinitiativer i EU og påse gjennomføring av anti-terrorstrategien.

Strategien for å forebygge radikaliserings og rekrutterings omfatter tre generelle områder:

- stanse vervingsvirksomhet, ved for eksempel å identifisere og overvåke problemadferd, gi støtte til lokale myndigheter, rette en særlig innsats mot innsatte i fengsler samt å styrke imamenes kunnskaper om språk.
- sørge for at moderate stemmer vinner over ekstremistenes, ved å støtte moderate muslimer, deres organisering og integrasjon i samfunnet. Det er utarbeidet en medie- og kommunikasjonsstrategi med en rekke nøkkelbudskap og et felles ”leksikon” for språkbruken vedrørende emner som er relevante.
- fremme sikkerhet, rettferdighet, demokrati og like muligheter for alle ved dialog og konkrete tiltak.

I det nye femårsprogrammet for EUs justis- og innenriks-samarbeid (Stockholm-programmet) har terrorbekjempelse en sentral plass. Det fremheves her at EU fremdeles ser terrortrusselen som betydelig, og at særlig forebyggingsarbeidet skal styrkes. I programmet oppfordres det blant annet til å:

- utvikle forebyggingsmekanismer, for særlig å tidlig avdekke radikaliserings eller trusler, inkludert trusler fra voldelig, militant ekstremisme.
- forbedre radikaliseringsbekjempelse i sårbare befolkningsgrupper, på grunnlag av en evaluering av effekten av nasjonale tiltak. Det legges stor vekt på utveksling av erfaringer, særlig innenfor nye innsatsområder som integrering og antidiskriminering.
- etablere et nettverk for å utveksle erfaringer fra forebygging.

Videre er det viktig å høyne forståelsen av faren ved spredning av terroismepropaganda, særlig via internett. I handlingsplanen til Stockholm-programmet varsler Kommisjonen at det i 2011 vil legges frem en meddelelse om en helhetlig tilnærming til radikaliserings.

3

Justissektorens ansvar i forebyggingsarbeidet

3.1 Politiets ansvar

Politiets rolle som forebygger er primært å iverksette tiltak for å forhindre kriminalitet, samt å bidra til å stanse en begynnende kriminell atferd hos enkeltindivider, særlig barn og unge. Når politiet får kjennskap til at personer har begått eller er i risikozonen for å begå kriminalitet, har de et ansvar for å gripe inn og iverksette egnede tiltak. Dette forutsetter et nært og forpliktende tverrfaglig og tverretatlig samarbeid. Politiet skal aktivt bidra til at kompetent myndighet tar ansvar for forebyggingen innenfor sitt ansvarsområde, og at innsatsen samordnes best mulig.

Regjeringens handlingsplan for forebygging av kriminalitet *Gode krefter* legger vekt på nettopp det å videreutvikle samarbeidet om kriminalitetsforebygging. Den felles innsatsen for individuell oppfølging av unge lovbrøyttere, blant annet gjennom bekymringssamtaler og "restorative justice"⁴, skal styrkes. Politiråd og SLT, som finnes i over 300 kommuner, er to samarbeidsordninger som begge har til hensikt å styrke og samordne lokalt kriminalitetsforebyggende arbeid. Ulike aktører møtes og får mulighet til å utveksle informasjon og vurderinger.

Dette øker kunnskapen om kriminalitetsforebygging, og gir mulighet til å koordinere tiltak i ulike sektorer som kan virke positivt forsterkende på hverandre.

En fordel med disse samarbeidsordningene er den lokale forankringen. De som kjenner nærmiljøene vil kunne fange opp en uheldig utvikling og se om noen kan være i fare-

Politiråd er samarbeid mellom kommunens øverste ledelse og lokal politiledelse. Politirådene er opprettet for å ansvarliggjøre og involvere lokalpolitikere og å utvikle strategiske samarbeid om kriminalitetsforebygging.

SLT er opprettet for å organisere forpliktende kriminalitetsforebyggende samarbeid mellom offentlige etater, profesjoner og frivillige organisasjoner. Målgruppen er primært barn og ungdom. Skole, barnevern og politi er sentrale aktører.

I praksis er politiråd og SLT mange steder integrert i hverandre, fordi en vesentlig del av målsettingene er sammenfallende. Gode erfaringer med denne organiseringen på strategisk nivå ligger til grunn for at Justis- og politidepartementet ser for seg en videreutvikling der politirådene også innehar funksjonen som styringsgruppe for SLT.

Kilde: Regjeringens kriminalitetsforebyggende handlingsplan Gode krefter(2009)

sonen for å bli radikalisert til potensielt voldelige miljøer. Forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme skal derfor nå også inngå i Politirådernes og SLTs arbeid.

Politiet har over tid hatt fokus på å forebygge voldelig ekstremisme ved hjelp av forebyggende kunnskapsbaserte metoder. Dette arbeidet må videreføres og styrkes. I tillegg har etterforskning og straffefølgning en betydelig forebyggende effekt, og må ses i sammenheng med politiets forebyggende arbeid for øvrig.

⁴ Restorative justice er en arbeidsmåte som vektlegger å gjenopprette skaden som er forårsaket av kriminell adferd. I Norge er konfliktrådene en av de fremste eksponentene for denne tanken. Blant annet har stormøter, der offer og gjerningsperson møtes sammen med brede nettverk fra begge sider, gitt gode resultater i flere prosjekter de siste årene.

Problemorientert politiarbeid (POP) er en arbeidsmetode politiet benytter blant annet innen forebygging av kriminalitet blant barn og ungdom. Metoden legger stor vekt på å arbeide kunnskapsbasert og på å involvere faginstanser utenfor politiet i tillegg til den unge selv og foreldrene. Andre eksempler på forebyggende arbeid er politiets bruk av bekymringssamtalen, som er et strukturert verktøy for politiets samtaler med ungdom og deres foreldre om risikoatferd. Bekymringssamtalen er et verktøy som anbefales brukt når det avdekkes uønsket eller kriminell adferd som kan føre til utvikling av en kriminell løpebane. Bekymringssamtalen kan ikke sammenlignes med et tradisjonelt avhør i en etterforsknings situasjon.

3.2 Politiets erfaringer med å forebygge voldelig ekstremisme

Det empiriske erfaringsgrunnlaget med forebygging av radikaliserings og rekruttering til ekstreme miljøer bygger i all hovedsak på tiltak rettet mot det høyreekstremer miljøet. I 2003 iverksatte Politiets sikkerhetstjeneste (PST) sammen med det ordinære politiet en offensiv mot høyreekstremer organisasjoner: Vigrid og Norsk Motstandsbevegelse (NMB). De erfaringer PST og politiet har gjort når det gjelder forebygging av rekruttering til høyreekstremer virksomhet er også relevante i forhold til andre former for radikaliserings.

Vigrid-offensiven

I løpet av en seksukers periode ble det gjennomført ca. 100 bekymringssamtaler med unge Vigrid-medlemmer, fortrinnsvis med deres foreldre til stede. Målet med

Verktøyet på plass før det smeller

Intervju med politistasjonssjef Gro Smedsrud om erfaring med bruk av bekymringssamtalen i forebyggende arbeid.

Gro Smedsrud, politistasjonssjef på Manglerud politistasjon i Oslo, har fortalt om hvilke erfaringer stasjonen hadde med bruk av bekymringssamtalen i forbindelse med "Gazademonstrasjonen" vinteren 2008/2009.

Bekymringssamtalen ble brukt systematisk i etterkant av Gazademonstrasjonene for å forhindre at senere demonstrasjoner ikke skulle få samme negative utvikling. "Dette reddet Oslo under demonstrasjonen", sier Smedsrud. "Det er helt vesentlig at verktøyene er på plass og at man er innøvd i bruk av dem før det smeller, og det må foreligge en trygghet i organisasjonen på at man kan bruke verktøyet. En organisasjon med struktur og verktøy på plass, tåler det meste", understreker hun.

Kunnskapsbasert politiarbeid i praksis

Smedsrud forklarte hvordan de gjennom samtalene fikk kartlagt situasjonen og identifisert utfordringene. "Det var mange som hadde meninger om hvorfor hendelsene hadde skjedd og spådde en videre negativ utvikling, men vi jobbet systematisk for å skaffe oss et riktig bilde. Vi fant ut hva ungdommen hadde tenkt og hva som hadde vært motivasjonen deres for å delta. Det var også ikke minst viktig å involvere barnas foresatte, og få de til å engasjere seg. Vi fikk satt inn målrettede forebyggende tiltak sammen med gode samarbeidspartnere, så som barnevern og skole", sier Smedsrud.

Bekymringssamtalen gir en unik mulighet til å skaffe kunnskap. Politiet må bruke enhver sjanse til å utnytte mulighetene som ligger i samtalen. Kunnskapen som ble etablert under Gazademonstrasjonen er allerede blitt brukt i mange sammenhenger, sier Smedsrud.

Hvilken reaksjon skulle ungdommene få?

Det var et viktig spørsmål i etterkant hvilken reaksjon ungdommene skulle få. Hvordan får man til en varig endring? Smedsrud fremhever at den viktigste jobben gjøres etter at tåregassen har lagt seg og man kan begynne å jobbe med de som deltok. Det ble gjennomført bekymringssamtaler med alle pågrepne/innbragte under 18 år. Men hvilken konsekvens skulle det ellers ha for ungdommene? "Dette ble diskutert grundig", forklarer Smedsrud. "Det ble lagt opp et konsekvensprogram, som la vekt på opprydning, opplysning og oppreisning. De av ungdommene som vi kunne bevise hadde deltatt på noe ulovlig, fikk en betinget påtaleunntatelse der vilkåret var å gjennomgå et kurs om hvordan samfunnet er organisert og noen fikk i oppgave å rydde i Frognerparken."

Smedsrud oppfordrer til systematisk bruk av bekymringssamtalen som verktøy i forebyggende virksomhet. Slik kan uønskede hendelser forhindres og ungdommen loses på riktig vei. "Et annet resultat av erfaringene vi har gjort oss etter Gazademonstrasjonene, er at både politiets forebyggere og samarbeidspartnere som jobber med barn og unge nå er synlig til stede ved demonstrasjoner. Det å bli kjent igjen av sine lokale politifolk eller ungdomsarbeidere har en forebyggende effekt, i tillegg til at personkunnskapen til politiets forebyggere kan brukes til å legge de riktige strategiene i forkant av planlagte demonstrasjoner."

samtalene var å bevisstgjøre de unge på konsekvensene av tilhørighet til et høyreekstremt miljø og oppnå at ungdommene trakk seg ut av Vigrid-miljøet. Resultatet av offensiven var svært positivt. Mer enn halvparten trakk seg ut av Vigrid fullstendig, og flere andre inntok en mer perifer organisasjonstilknytning og vurderte full uttrekning. Flere faktorer forklarer det gode resultatet:

- et godt samarbeid mellom PST og det øvrige politiet.
- et nært samarbeid med foreldre av aktive medlemmer.
- bekymringssamtalene ble fulgt opp av oppfølgingsamtaler og tilbud om hjelp til å etablere nye sosiale nettverk og/eller videreføre skolegang eller jobbtilrettelegging.

NMB-offensiven (Norsk Motstandsbevegelse)

Den andre offensiven var rettet mot et mer lukket, bedre organisert og mer eksplisitt voldelig miljø. Medlemmene var eldre enn i Vigrid og hadde i stor grad kriminell bak-

Foreldrenettverksgrupper

Mange voldelige ekstremistgrupper rekrutterer i stor grad blant tenåringer. For foreldre er det oftest sterkt belastende og stigmatiserende at deres barn deltar i slike ekstremistiske miljøer. Mange har behov for å snakke med noen om problemene, men kvier seg for å ta dette opp med sin vanlige omgangskrets. Et lukket forum med andre i samme situasjon vil kunne gi en slik mulighet. Her kan de diskutere dilemmaer knyttet til hvor sterke restriksjoner de skal legge på barnas atferd og omgangskrets, og hvordan de skal unngå at deres reaksjoner og sanksjoner fører til at de skyver barna fra seg. Ved å utveksle informasjon som hver enkelt sitter inne med, kan de få et bedre bilde av hva som rører seg i miljøene. Denne kunnskapen kan utfylles ved at foreldregruppene henter inn ressurspersoner utenfra, for eksempel politi, forskere eller avhoppere. På Nordstrand i Oslo og i Kristiansand hadde man svært gode erfaringer med slike foreldregrupper gjennom flere år fra midten av 1990-tallet, da høyreekstreme miljøer var meget aktive. Gruppene ble drevet av representanter for kommunen/bydelen, av en frivillig organisasjon (Voksne for Barn) eller av foreldrene selv.

Nettverksmodellen bør også være meget velegnet for foreldre til unge muslimer som flørter med militante islamistiske grupperinger. I innvandrer miljøer har foreldre og familie ofte større innflytelse på barna enn tilfelle er i den norske majoritetsbefolkningen. I Kristiansand gjorde man gode erfaringer med nettverksgrupper for foreldre til innvandrer ungdommer i voldelige gjenger.

Kilde: Professor Tore Bjørgo, Politihøgskolen

grunn. Hovedtiltaket som ble iverksatt var ulike former for urovirksomhet mot NMB-miljøet og nulltoleranse for kriminelle handlinger, uavhengig av alvorlighetsgrad. Det ble også gjennomført enkelte bekymringssamtaler og besøksvirksomhet hjemme hos medlemmene. Tiltakene bidro til å skape indre splittelse i NMB og etter hvert trakk NMB-lederen og mange medlemmer seg ut.

Politiet som brobygger i det forebyggende arbeidet

Politiets erfaringer med forebyggende arbeid overfor mennesker som i varierende grad velger å bryte med de aksepterte normene i samfunnet, viser at dialog, systematisk arbeid og samarbeid på et bredt plan er det som oftest gir mest positiv effekt. Politiets oppfølging av gateopptøyene i Oslo i januar 2009 er et godt eksempel på det. Politiet fulgte opp hver enkelt av de involverte ungdommene, og opprettet også kontakt med foreldrene deres. Bekymringssamtaler ble brukt i stor grad, og hensikten var å motivere til endring av atferd og øke forståelsen for konsekvensene av det demonstrantene hadde deltatt i.

Politietaten har et bevisst forhold til inkludering og diskriminering, og i 2008 la Politidirektoratet frem *Plan for mangfoldsarbeidet i politi- og lensmannsetaten 2008-2013*. For å styrke innvandrer miljøenes tillit til politiet, og sikre en god dialog mellom politiet og innvandrerorganisasjonene, er det opprettet et sentralt dialogforum mellom Politidirektoratet og innvandrerorganisasjonene. Forumet har i utgangspunktet fire møter i året, og fungerer som et rådgivende organ i Politidirektoratets mangfoldsarbeid.

Mangfoldsarbeid er viktig både internt i politietaten og ikke minst, i politiets publikumsrettede arbeid. For å forebygge ulike former for kriminalitet, er politiet ofte avhengige av tips fra og samarbeid med publikum. Denne typen hjelp vil de ikke motta fra mennesker som ikke har tillit til politiet. Derfor er det satt i gang tiltak både lokalt og sentralt for å sikre befolkningens trygghet og tillit til politiet. Politietaten skal speile mangfoldet i befolkningen så langt det lar seg gjøre, og møte alle mennesker med respekt.

Finstad-utvalget ble oppnevnt 5. mars 2008 og skulle blant annet evaluere kontrollmekanismene for politiet. I utvalgets rapport NOU 2009:12 *Et ansvarlig politi. Åpenhet, kontroll og læring* omtales diskrimineringssaker i klageordningen i politiet og hos Spesialenheten for politisaker. En av konklusjonene til utvalget er at politiet har tatt mange positive initiativ de siste årene for å forebygge tragiske og uønskede hendelser. Likevel bør politiet få bedre rutiner og systemer for å lære av feil.

Strategier for forebygging av terrorisme og voldelig ekstremisme

På Politihøgskolen pågår det nå et forskningsprosjekt med hvilke delstrategier som bør inngå i en helhetlig strategi for forebygging av terrorisme og voldelig ekstremisme. Studien tar for seg åtte strategier som igjen baserer seg på åtte ulike forebyggende mekanismer – årsakssammenhenger som bevirker at risikoen for terrorhandlinger reduseres:

- Uskadeliggjøring ved å frata (potensielle) terrorister evnen til å gjennomføre terrorhandlinger, for eksempel gjennom utvisning fra landet.
- Avskrekking gjennom trussel om straff eller gjengjeldelse.
- Avverging av planlagt terroranslag gjennom å stanse aktørene før de rekker å gjennomføre aksjonen.
- Beskyttelse av sårbare mål gjennom å gjøre anslag vanskeligere og mer risikabelt, for eksempel ved bruk av overvåkningskameraer ved mulige mål.
- Redusere gevinstene fra terrorhandlinger gjennom ikke å reagere slik terrorister ønsker.

- Normdannelse mot aksept av vold og terrorisme.
- Redusere årsaker til fremvekst av terrorisme i samfunnet, og å redusere radikaliserings og rekruttering av individer til voldelige ekstremistgrupper.
- Få terrorister til å slutte med voldelig aktivisme.

Hver av disse strategiene retter seg mot ulike målgrupper: hele befolkningsgrupper, risikogrupper eller personer som allerede er involvert i terrorisme, eller en kombinasjon av disse. En rekke ulike offentlige og private aktører spiller sentrale roller i noen av strategiene, men har bare marginale eller ingen roller innenfor andre strategier. Noen av strategiene er kortsiktige og repressive, andre er langsiktige og integrerende. Hver av de åtte strategiene har sine styrker, svakheter og bivirkninger, og de vil ha svært begrenset effekt brukt hver for seg. Det er gjennom å gjøre bruk av alle de åtte delstrategiene i en helhetlig og samordnet satsing at de største forebyggende effektene mot voldelig ekstremisme kan oppnås – både på kort og lang sikt.

Kilde: Professor Tore Bjørge, Politihøgskolen

3.3 Politiets Sikkerhetstjenestes (PST) arbeid for å forebygge voldelig ekstremisme

PST er en særskilt polititjeneste innen politietaten, direkte underlagt Justis- og politidepartementet. PST er en landsdekkende tjeneste, representert med Den sentrale enhet i Oslo, samt i samtlige andre politidistrikter.

PST skal forebygge og etterforske lovbrudd mot nasjonens sikkerhet og selvstendighet, herunder sabotasje og politisk motivert vold og overtredelser av "terrorbestemmelsene" i straffeloven. Kontraterrorearbeidet handler om å identifisere personer som kan ha tilknytning til terrornettverk, og undersøke om det legges planer om eller ytes bistand til gjennomføring av terroraksjoner. En forebygging av terrorisme innebærer også en forebygging av radikaliserings, fordi radikaliserings i ytterste konsekvens fører til at mennesker blir terrorister. PST forebygger rekruttering og radikaliserings til voldelig ekstremisme dels gjennom egne aktiviteter og dels gjennom samarbeid med andre myndigheter. For å forebygge at personer blir radikaliseret har PST dialog med lokalt politi i den hensikt å øke bevisstheten rundt problemstillingen samt øke politets kompetanse på fagfeltet. Dette arbeidet er i dag særlig viktig for å forebygge tilslutning til ekstremistisk islamisme blant ungdom. PST har lang erfaring fra forebyggende arbeid i høyreekstremer miljøer, som også kan være relevant i dette arbeidet.

Tillit til offentlige myndigheter er viktig for effektivt å kunne forebygge voldelig ekstremisme. For justissektoren er åpenhet et sentralt virkemiddel for å motvirke mistenkeliggjøring og bygge tillit til politiet. PST utarbeider ugraderte trusselvurderinger og har i tillegg etablert en toveis kommunikasjonskanal gjennom opprettelsen av en egen facebookside for PST, samt gjennom tilstedeværelse i andre sosiale medier og på egen internettside. Dette er gjort for at det skal være enkelt å ta kontakt med PST.

PST utfører også etterforskningsoppgaver og rapporterer i disse sakene til Den høyere påtalemyndighet. Etterforskningsmetoder og straffefølgning faller imidlertid utenfor rammene av denne handlingsplanen.

Regjeringen har styrket beredskapen mot terror og sabotasjeaksjoner, blant annet ved å øke bevilgningene til PST. I de senere år er også arbeidsmetoder og virkemidler bedret gjennom nødvendige lovendringer. Sentralt i norsk antiterrorpolitikk er at terror skal forebygges og bekjempes med justispolitiske virkemidler innenfor rettsstatsprinsipper, og med et bredt internasjonalt samarbeid. Alle antiterroriltak skal gjennomføres innenfor rammen av lovgivningen.

Kontroll med PST

Justisministeren er konstitusjonelt ansvarlig for politiets virksomhet, herunder PST som er en særskilt polititjeneste innen politietaten, direkte underlagt Justis- og politidepartementet. PSTs virksomhet blir kontrollert av flere instanser. Justisdepartementet, Stortinget og den overordnede påtalemakten (Riksadvokaten og statsadvokaten) setter rammevilkår for PST og kontrollerer at virksomheten er innenfor disse rammene. Det er i denne forbindelse lagt vekt på åpenhet om tjenesten, både hva gjelder årlig budsjett og antall ansatte.

Stortinget gis gjennom proposisjoner og meldinger informasjon om PST, både med hensyn til tjenestens organisering, oppgaver og prioriteringer, det generelle trusselbildet mv. Stortinget har opprettet et eget utvalg, EOS-utvalget, som fører tilsyn med virksomheten til både PST, Etterretningstjenesten og Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM).

En del politimetoder krever rettslig tillatelse, og dette innebærer at domstolene fører kontroll med de PST-sakene dette gjelder.

Forebygging av terrorisme i norsk strafferett

Straffeloven (1902) § 147 c og § 136 i ny straffelov (2005) om oppfordring, rekruttering og opplæring til terrorhandlinger, gjennomfører konvensjonsforpliktelsene i Europarådets konvensjon av 2005 om forebygging av terrorisme. Etter nevnte paragrafer straffes for det første den som offentlig oppfordrer til å iverksette en straffbar terrorhandling eller terrorrelatert handling. Terskelen for når en ytring er offentlig er ikke høy. Blant annet anses en ytring som offentlig når fremsettelsen er skjedd på en måte som gjør ytringen egnet til å nå ut til et større antall personer, eksempelvis ved tilgjengeliggjøring over internett. For ikke å trå ytringsfriheten for nær rammes som utgangspunkt bare oppfordringer til iverksettelse av terrorhandlinger, det vil si direkte oppfordringer til å påbegynne en straffbar handling. For det annet straffes den som rekrutterer noen til å begå en terror- eller terrorrelatert handling. For det tredje straffes den som lærer bort metoder eller teknikker som er særlig egnet til å utføre eller bidra til utførelsen av terrorhandlinger eller terrorrelaterte handlinger, eksempelvis instruksjon i fremstilling eller bruk av sprengstoff eller skytevåpen.

3.4 Kriminalomsorgens arbeid i fengslene

Kriminalomsorgens erfaringer med voldelig ekstremisme har i hovedsak involvert personer med høyreekstreme holdninger. Det har ikke blitt etablert særlige tiltak overfor disse som gruppe, men rehabiliterende og sikkerhetsmessige tiltak har vært vurdert og gjennomført individuelt som med øvrige innsatte og domfelte. Voldelig ekstremisme på religiøst grunnlag har i liten grad vært aktualisert i kriminalomsorgen.

Fengselet skaper en kultur som sosialiserer innsatte i et sett av uformelle normer og verdier som kan bidra til ulike former for reaksjoner. Overeksponering fra medinnsatte og tilsatte, homogenisering og en rutinepreget tilværelse, kan føre til en opplevelse av identitetstap. Dette er en generell risiko ved et fengselsopphold som kriminalomsorgen er oppmerksom på. Ved å legge til rette for tilpasset soning og sosial trening på samfunnets ulike arenaer vil slike effekter kunne motvirkes.

Et tiltak for å forebygge radikaliseringsprosesser i fengslene, er å sikre at de livssynsmedarbeidere som får tilgang til innsatte i fengslene følger norsk lov, forskrifter og retningslinjer eller påbud gitt av kriminalomsorgen. Dette innebærer at tros- og livssynstjenesten i fengsel skal utøves med respekt for individet og menneskerettighetene uavhengig av innsattes bakgrunn.

Det er etablerte rutiner for utveksling av informasjon mellom kriminalomsorgen, politi, PST og påtalemyndigheten. Dette samarbeidet styrker kvaliteten på kriminalomsorgens risikovurderinger, blant annet når det gjelder sammensetning av innsatte i avdelingene og innsattes progresjon i straffegjennomføringsperioden. Videre har kriminalomsorgen utviklet et nytt metodisk system for å håndtere sikkerhetsrelatert kunnskap og informasjon om blant annet voldelig ekstremisme.

Det er viktig å implementere kunnskap om radikaliseringsprosesser generelt og om hvordan dette kan arte seg i fengsel spesielt. Med systematisk kunnskap om kriminalitetsbildet, herunder voldelig ekstremisme, kan kriminalomsorgen lettere bidra til å identifisere uønskede konstellasjoner mellom enkeltpersoner og grupper i fengslene.

Regjeringen vil at kriminalomsorgen skal innta en proaktiv holdning i dette spørsmålet. Dette vil innebære satsing på forskning og på tiltak mot gjengdannelser og organisert kriminalitet i kriminalomsorgens enheter, herunder exitstrategier for berørte innsatte. Dette arbeidet skal også ivareta de utfordringer radikaliseringsprosesser i fengsel innebærer.

3.5 Innvandringspolitikk

Regjeringens overordnede mål for arbeidet på flyktning- og innvandringsområdet er samfunnstjenelig og styrt innvandring og en human, solidarisk og rettssikker asyl- og flyktningpolitikk. For å nå disse målene må utlendingsforvaltningen være helhetlig, effektiv og brukerorientert. En effektiv saksbehandling er mest human for alle, både de som skal bli og komme raskt igang med integrering i en kommune, og de som må forlate landet. I det forebyggende arbeidet mot radikaliserings og voldelig ekstremisme, spiller innvandringspolitikken en viktig rolle.

Å fange opp og reagere mot det lille mindretallet utlendinger som er potensielle trusler mot grunnleggende nasjonale interesser, er hjemlet i utlendingsloven og følges opp i instruksjoner som departementet har gitt til Utlendingsdirektoratet og Utlendingsnemnda.

Den preventive effekten i dagens utlendingslovgivning ligger blant annet i bestemmelsene om bruk av tvangsmidler, bruk av straff, samt sanksjoner på grunnlag av brudd på utlendingsloven. Blant annet finnes det bestemmelser om beslag av reisedokumenter, samt å pålegge meldeplikt og bestemt oppholdssted for utlendinger som er en trussel mot grunnleggende nasjonale interesser.

Det finnes også andre forvaltningsmessige reaksjoner som utvisning, tilbakekall og avslag på søknad om fornyet tillatelse. Videre kan innreise nektes, og søknad om tillatelse kan avslås, eller det kan settes begrensninger og vilkår for tillatelse, for å ivareta utenrikspolitiske hensyn eller hensynet til grunnleggende nasjonale interesser.

Det har den senere tid vært et økende fokus på personer som kommer til Norge og som har en slik bakgrunn som gjør at de kan knyttes til aktiviteter som kan utgjøre en trussel mot grunnleggende nasjonale interesser, eller at deres saker kan berøre utenrikspolitiske hensyn. Etter instruks fra departementet til Utlendingsdirektoratet og Utlendingsnemnda, skal slike utlendingssaker oversendes departementet for vurdering av om departementet skal benytte instruksjonsmyndigheten som følger av utlendingsloven.

Hvert år ankommer flere tusen mennesker Norge uten reisedokumenter eller andre papirer som er egnet til å avklare vedkommendes identitet. Norske myndigheter har behov for å kjenne identiteten til de personer som kommer til eller oppholder seg i Norge, blant annet av hensyn til rikets sikkerhet. Regjeringen besluttet derfor i 2009 å opprette Nasjonalt identitets- og dokumentasjonscenter som åpnet høsten 2010. Senteret skal bli det nasjonale ekspertorganet overfor aktørene på utlendings-

4

Andre sektors rolle i forebyggingsarbeidet

Det er i denne handlingsplanen pekt på det komplekse og mangeartete årsaksbildet som ligger til grunn for at en person kan radikaliseres og få voldelig ekstremistiske holdninger. I mange sammenhenger dreier det seg om en negativ sosial utvikling. Regjeringen har på flere områder utviklet sektorovergrepene handlingsplaner som enten har som siktemål å forebygge og/eller motvirke en negativ sosial utvikling.

Det primære målet med disse planene er ikke å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme, men mange av planene vil kunne ha betydning også på dette området. De innsatsområdene som pekes ut vil bidra til å sikre gode fellesskapsløsninger for befolkningen generelt. På denne måten vil de også være sentrale i å motvirke faktorer som kan bidra til rekruttering og motivasjon for voldelig ekstremisme. Felles er at tiltakene i disse planene i det vesentlige handler om universell forebygging. utfordringene ved dette, kan være at tiltak som retter seg mot alle kan oppfattes som stigmatiserende overfor hele grupper. På den annen side er det helt nødvendig å ha et godt fungerende velferds-samfunn for alle, for å motvirke marginalisering innenfor enkeltgrupper.

4.1 Kommunene

Kommunene har ansvar for viktige fellesoppgaver knyttet til å sikre alle innbyggere gode levekår. Dette er med på å hindre at innbyggerne faller utenfor fellesskapet. Slike fellesoppgaver inkluderer kommunenes opplæringstilbud og helsetjenester som er viktige for det generelle forebyggende arbeidet.

Aktuelle handlingsplaner og strategier:

1. Gode krefter – kriminalitetsforebyggende handlingsplan. 35 tiltak for økt trygghet.
2. Regjeringens strategi for forebygging. Fellesskap – trygghet – utjevning.
3. Utenrikspolitisk strategi for bekjempelse av internasjonal terrorisme.
4. Handlingsplan mot fattigdom. Vedlegg til St.prp. nr. 1 (2006 – 2007) – Statsbudsjettet 2007.
5. Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen (2007 – 2010).
6. Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering (2009 – 2012).
7. En veiledning. Sikkerhets- og beredskapstiltak mot terrorhandlinger. NSM, PST og Politidirektoratet.

Mange kommuner har opprettet politiråd eller SLT (jf. kap. 3), for å sikre god og samordnet kriminalitetsforebygging lokalt. Kommunenes styrke ligger i lokalkunnskapen. De ulike instansene og tilbudene kommunene representerer, gir mulighet for tidlig å fange opp de som havner utenfor samfunnet, og å sette inn tiltak for å forebygge ytterligere marginalisering. Godt samarbeid mellom instansene i kommunen og lokalt politi vil være viktig i forebyggingen av radikaliserings og voldelig ekstremisme, så vel som andre former for kriminalitet.

4.2 Barn, ungdom og oppvekst

Opplæringssektorens forebyggende rolle går først og fremst ut på å gi elevene faglig kunnskap og ruste dem til å møte livet og mestre utfordringer sammen med andre.

Elevene skal bli møtt med krav og utfordringer som stimulerer til motivasjon for videre læring. Dette er skolens viktigste oppgave, men også svært viktig for å forebygge marginalisering som kan føre til at ungdom havner i kriminelle miljøer av ulik art. Skolen skal også lære elevene å omgås hverandre med respekt og utvikle etisk, sosial og kulturell kompetanse og evne til demokratisk forståelse og deltakelse. Det fellesskap og de verdier som blir formidlet i skolen kan ha betydning for en effektiv forebygging av radikaliserings.

Personalet i skolen vil normalt merke seg barn og unge med problemer av ulikt slag, fordi de ansatte møter barna hver dag. Det er imidlertid viktig å være klar over at pedagogisk personale har begrenset kompetanse og tid til å gjøre noe med bakenforliggende årsaker til problemer. I slike tilfeller er den viktigste oppgaven å få til et godt og tett samarbeid med foreldrene, og sette barn og foreldre i kontakt med relevante hjelpeinstanser. Det er viktig at tiltak forankres med de foresatte.

Våren 2010 ble det nedsatt en arbeidsgruppe for holdningsskapende arbeid i skolen. Arbeidsgruppen skal blant annet se på hvordan skolen kan arbeide systematisk og helhetlig mot rasisme, antisemittisme og diskriminering, samt hvordan skolen kan samarbeide med foreldre/foresatte om formingen av barns verdier og holdninger, og se på skolens redskaper for å avdekke uønskete holdninger og atferd blant elever og lærere. Arbeidsgruppen skal avgi sin rapport ved årsskiftet.

Ved å sikre at alle barn har et solid kunnskapsgrunnlag, og ved å arbeide systematisk mot frafall på videregående skole, bidrar vi til å bygge den nødvendige broen fra skolegang til høyere utdanning eller arbeid. Skolen er gjennom opplæringsloven kap. 9a forpliktet til å arbeide aktivt og systematisk for å fremme et godt psykososialt miljø, der den enkelte elev opplever trygghet og sosial tilhørighet. Skolen er gjennom disse oppgavene en viktig institusjon som er med på å bidra til inkludering i samfunnet.

Et godt og inkluderende oppvekstmiljø er også grunnleggende for å hindre marginalisering. En samlet innsats mot vold, mobbing, rus og rasisme er en forutsetning i dette arbeidet. Storbyene har særskilte utfordringer. Tilskuddsordningen "*Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn*" er et eksempel på tiltak rettet mot å bedre oppvekst og levekår for barn og unge. Ordningen er på nærmere 50 millioner kroner i 2010, og omfatter 23 byer og 7 utvalgte Oslo-bydeler. Ordningen er todelt; en satsing er rettet mot ungdom og ungdomsmiljø, og en er rettet mot barn, unge

og familier som er berørt av fattigdomsproblemer. Byene/bydelene kan i tillegg søke om midler til strakstiltak når det oppstår akutte problemer i ungdomsmiljøene, blant annet rettet mot kriminalitet og gjengproblemer. Benjaminprisen deles årlig ut til en skole som har utmerket seg i arbeidet mot rasisme og diskriminering. Regjeringens øvrige tiltak for å styrke nærmiljø og inkludering er beskrevet i den årlige publikasjonen "*Satsing på barn og ungdom – regjeringens mål og innsatsområder i statsbudsjettet*".

4.3 Arbeid og inkludering

Et inkluderende arbeids- og samfunnsnivå og en god velferdspolitikk er vesentlig for å forhindre marginalisering og sikre inkludering. Regjeringen har som mål å motvirke levekårsforskjeller. For å nå dette målet jobbes det blant annet med å tilrettelegge for høy yrkesdeltakelse, bidra til at alle borgere har lik tilgang til gode velferdsordninger, samt motvirke fattigdom og sikre inkludering for alle uavhengig av bakgrunn. Arbeid og skole er noe av det viktigste vi kan tilby for å skape et inkluderende samfunn. Det gir mulighet for å få et nettverk og kunnskap i språk og kulturforståelse.

NAV samarbeider med Oppfølgingstjenesten i fylkeskommunen om tjenester og tiltak til unge under 20 år som er uten skole, arbeid eller lærlingplass. Det er også inngått en avtale mellom Arbeidsdepartementet og Kommunenes Sentralforbund (KS) om innsatsen overfor felles målgrupper for utdannings- og arbeidsmarkedsmyndighetene. I tillegg eksisterer det en Ungdomsgaranti for unge under 20 år, som innebærer at de som er uten skoleplass eller arbeid skal få tilbud om arbeidsmarkedstiltak. Denne satsingen kan forebygge frafall fra utdanning og arbeid, og slik hindre marginalisering. Et godt utdanningstilbud i fengslene er også et viktig tiltak for å hindre tilbakefall til ny kriminalitet og fremme inkludering i samfunnet når fanger løslates fra soning.

Regjeringens *handlingsplan mot fattigdom* inngår i en samlet politikk for sosial utjevning, inkludering og fattigdomsbekjempelse. Hovedinnsatsområdene i handlingsplanen er tiltak for at alle skal gis muligheter til å komme i arbeid, tiltak for at alle barn og unge skal kunne delta og utvikle seg og tiltak for å bedre levekårene for de vanskeligst stilte.

Samarbeid for arbeid

Eit av regjeringa sine hovudmål er å bevare og vidareutvikla velferdssamfunnet. Me må sørgja for at me også i framtida kan sikra eit godt velferdstilbod til alle, i alle fasane av livet. Vår felles arbeidsinnsats er det viktigaste grunnlaget for den norske velferdsstaten. Me må skapa for å kunna dela. Regjeringa vil ha særleg fokus på følgjande tema i tida framover:

- Korleis kan me hindra utstøying frå arbeidslivet? Under dette temaet ønskjer me ein debatt om koeis me kan redusera sjukefråværet.
- Korleis kan me auka tilgangen til kvalifisert arbeidskraft? Under dette temaet ønskjer me ein debatt om korleis me kan unngå at ungdom avsluttar skulegangen før dei har fullført vidaregåande opplæring.
- Korleis kan me utvikla eit framtidsretta næringsliv i alle delar av landet? Me ønskjer ein debatt om dette temaet.

www.samarbeidforarbeid.no

4.4 Likestilling og integrering

I et samfunn med stadig større mangfold må det arbeides aktivt for å sikre like rettigheter og muligheter for alle. En forutsetning for like muligheter er fravær av rasisme og diskriminering. Regjeringens utgangspunkt er at det skal være nulltoleranse for diskriminerende handlinger. Arbeidet mot diskriminering krever en langsiktig innsats, både sentralt og lokalt.

Regjeringen har i 2009 styrket innsatsen på dette feltet med en handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering. Innsatsen i planen retter seg mot områder der personer med minoritetsbakgrunn er særlig utsatt for diskriminering. Arbeidslivet står i en særstilling, men også offentlig tjenesteyting er et viktig innsatsområde i planen. I tillegg fokuserer planen på områder hvor særlig unge utsettes for diskriminering, herunder i skole/utdanning, på boligmarkedet og ved utesteder.

Regjeringen jobber helhetlig og langsiktig for å skape et inkluderende samfunn, og det pågår en omfattende innsats for å sikre integrering og inkludering av innvandrere og deres barn. Målene er å legge til rette for at nyankomne innvandrere raskt kommer i arbeid og hindre at det utvikler seg et klassedelt samfunn hvor innvandrere og deres barn har dårligere levekår og lavere samfunnsdeltakelse enn befolkningen for øvrig. Regjeringen har de siste fire år lagt frem en handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen

med fire innsatsområder; 1) arbeid, 2) oppvekst, utdanning og språk, 3) likestilling og 4) deltakelse. I planen er det flere tiltak som kan ha en virkning med hensyn til å forebygge marginalisering som igjen kan hindre grobunn for voldelig ekstremisme.

Introduksjonsordningen er et viktig virkemiddel for kvalifisering av nyankomne flyktinger og deres familie. Det primære målet med deltakelse i introduksjonsprogram er å gi grunnleggende ferdigheter i norsk, grunnleggende innsikt i norsk samfunnsnivå, samt å forberede for deltakelse i yrkeslivet og/eller utdanning. En sterk demokratisk kultur er et mål i seg selv for hele det norske samfunnet. Innsikt i norsk samfunnsnivå er en forutsetning for evnen til deltakelse i demokratiske prosesser.

4.5 Satsing på kulturelt mangfold, frivillig innsats, deltagelse og tilhørighet

Sivilsamfunn og frivillig sektor er kanaler for engasjement, innflytelse og samfunnsdeltakelse. Deltakelse i frivillig organisasjonsliv gir mening og fellesskap, læring og demokratisk kompetanse. Regjeringen ser frivillig sektor som en grunnpilar i vårt demokrati og velferdssamfunn. Det er et hovedmål å stimulere til økt deltakelse og engasjement, særlig fra grupper som i dag faller utenfor det frivillige organisasjonslivet. Dette skjer gjennom bedre rammebetingelser for frivillig sektor, økt fokus på ressurser til lokal aktivitet og "lavterskel-aktivitet", økt oppmerksomhet om inkludering og styrket kunnskap og forskning. Det er tradisjon for samhandling og samarbeid mellom frivillig sektor og det offentlige. Møteplasser mellom frivillig sektor og myndighetene er viktige for å bidra til økt dialog og medvirkning.

Barne- og ungdomsorganisasjoner representerer et mangfold av aktiviteter. Regjeringen gir grunnstøtte til landsomfattende, frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner. Tilskuddsordningen skal stimulere organisasjonene til engasjement og medansvar nasjonalt og internasjonalt, og sikre organisasjonene som arena for medbestemmelse og demokrati. Gjennom støtteordningen *Mangfold og inkludering* kan frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner, fritidsklubber, ungdomshus eller lokale ungdomsmiljø søke om støtte. Prosjekter som tar et oppgjør med fordommer og/eller diskriminering på bakgrunn av etnisitet, funksjonsevne og seksuell orientering blir prioritert.

Mangfoldsåret 2008 følges opp og målet er at kulturelt mangfold skal være et markant og gjennomgående trekk ved norsk kulturpolitikk. Det er en målsetning at offentlige myndigheter skal bidra til å fremme dialog, samarbeid og samhandling mellom tros- og livssynssamfunnene i Norge, både lokalt og nasjonalt. Det gis derfor tilskudd til tre råd for tro og livssyn: Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn, Norges Kristne Råd og Islamsk Råd Norge. Rådene bidrar aktivt til dialog og samarbeid mellom tros- og livssynssamfunn i Norge. De fungerer blant annet som talerør overfor offentlige myndigheter.

Tilskuddsordningen for minoritetsspråklige publikasjoner skal bidra til fremvekst av publikasjoner for språklige minoriteter og til utvikling av redaksjonell kvalitet i publikasjonene. Gjennom informasjon om norske samfunnsforhold og opprinnelig hjemland på eget språk, skal publikasjonene fremme mulighetene for samfunnsdeltakelse og kulturell forståelse og utfoldelse.

Myndighetene gir tilskudd til innvandrersorganisasjoner og frivillig virke i lokalsamfunn. Det gis tilskudd til drift av lokale innvandrersorganisasjoner for å styrke organiseringen av innvandrere lokalt, øke innvandreres tilgang til flere sosiale nettverk og for at innvandrere skal kunne fremme felles interesser overfor lokale myndigheter. Det gis også støtte til annen frivillig virksomhet som skaper møteplasser i lokalsamfunn, samt til landsdekkende organisasjoner som arbeider for å sikre at alle har samme muligheter, rettigheter og plikter til å delta i samfunnet og til å ta i bruk egne ressurser.

4.6 Helse og omsorg

Helsesektoren har to viktige roller i det forebyggende arbeidet. På den ene siden har sektoren et generelt ansvar for å sikre hele befolkningen et godt helsetilbud. På den andre siden kan det mer spesifikt trekkes frem helsesektorens ansvar når det gjelder psykisk helsevern. I et kriminalitets-perspektiv er det nok særlig viktig å se på dette ansvaret. Helse- og omsorgssektoren har sentrale oppgaver knyttet til å fremme god psykisk helse i hele befolkningen. Herunder ligger også forebygging og tidlig intervensjon ved psykiske vansker eller atferdsavvik, som kan utgjøre en risiko. Helse-sektoren har også ansvar for kompetanseformidling til andre sektorer om helsemessige risikofaktorer som kan gi grobunn for utvikling av radikaliseringsprosesser. Samarbeid mellom helsesektoren og lokalt politi er i så henseende viktig.

På lokalt nivå gir kommunehelsetjenesten helsetilbud, og derigjennom også forebyggingsoppgaver, for alle aldersgrupper. Et eksempel på dette er helsestasjonene, som for eksempel kan gjøre et nyttig arbeid i integreringsøyemed, for familier med lite nettverk.

Spesialisthelsetjenesten skal bidra med konsultasjon og veiledning til kommunehelsetjeneste og andre relevante aktører som barnevern og sosialtjeneste. I tillegg til dette arbeider de med psykiske lidelser og traumerelaterte tilstander. Helsemyndighetene, i samarbeid med blant annet Utlendingsdirektoratet, arbeider for å tilby gode helse-tjenester til personer som har vært utsatt for tidlige traumer.

4.7 Utenrikspolitikk

Grundig oppfølging av den utenrikspolitiske strategien for bekjempelse av internasjonal terrorisme, er en viktig del av regjeringens arbeid for å motvirke radikaliseringsprosesser.⁵ I utenrikspolitikken vektlegges multilateralt samarbeid og FNs overordnede rolle. En omfattende utviklingsbistand og et engasjement for fred og konfliktløsning skal videreføres. Det samme skal arbeidet for å forsvare folkeretten og menneskerettighetene. I denne sammenheng er det en oppfatning om at "Vesten" opererer med dobbeltmoral, noe som har fremstått som en viktig drivkraft for ytterligere radikaliseringsprosesser og støtte til internasjonal terrorisme. Det er derfor svært viktig å synliggjøre Norges konsekvente politikk når det gjelder respekt for menneskerettighetene og rettsstatsprinsippene.

Norge har dessuten gjennom en rekke år arbeidet med å fremme dialog mellom ulike etniske og religiøse grupper. Interkulturell og interreligiøs dialog er ett av flere virkemidler for å fremme toleranse mellom etniske og religiøse grupper i en rekke land som er rammet av terrorisme. Utenriksdepartementet har gjennom partnere, støttet etableringen av interreligiøse råd i blant annet Midtøsten, Øst-Afrika og Sør-Asia. Rådene er tenkt å fungere som forum hvor stridsspørsmål kan tas opp til diskusjon og således forhindre at uenighet vil føre til større konflikter.

Reaksjonene på Muhammed-karikaturene understreker hvor viktig kulturforståelse og dialog er for å motvirke konflikt basert på religiøse skillelinjer. Norge vil videreføre interkulturell og interreligiøs dialog som et sentralt utenrikspolitisk virkemiddel og en del av Norges fore-

⁵ Utenriksdepartementet (2006): Utenrikspolitisk strategi for bekjempelse av internasjonal terrorisme

byggende arbeid mot internasjonal terrorisme. I dette arbeidet vil norske myndigheter fortsatt holde nær kontakt med organisasjoner og institusjoner som til daglig fremmer dialog og toleranse.

Departementet har støttet flere forskningsprosjekter som omhandler deradikalisering. I samarbeid med FNs anti-terror styringsgruppe (*Counter Terrorism Implementation Task Force - CTITF*) leder Norge et arbeid med å kartlegge eksisterende nasjonale program for deradikalisering av terrorister. Hensikten er primært å bidra til kunnskapsutveksling stater i mellom om nyttige erfaringer om slike program. CTITF begynner nå å arbeide systematisk med dette. Sekundærhensikten som er oppnådd, er å gjøre det mulig å snakke åpent om deradikaliseringsprogram. Målgruppen er land med muslimsk befolkning. Slike programmer har vist seg nyttige i flere land fordi de kan hjelpe både enkeltindivider og grupper ut av terroristnettverkene.

Norge bidrar også i FNs arbeid for å bygge opp andre lands evne til å bekjempe terrorisme. Det er avgjørende å bidra til at land som bygger opp denne kapasiteten gjør det i tråd med rettstatsprinsippene. Erfaring viser at et rettferdig rettssystem og menneskelig behandling av terrormistenkte kan forebygge ytterligere radikalisering.

Departementet etablerte i januar 2006 *Forum for religion og utenrikspolitikk*. Forumet samler ressurspersoner fra de største trosretningene i Norge, samt akademikere, organisasjoner og diplomater som arbeider med fagområdet. Utenriksministeren har regelmessige møter med religiøse ledere i Norge.

Oversikt over tiltak

Økt kunnskap og informasjon			
1	Etablering av en ressursgruppe av forskere	Nytt	JD
2	Forskning på radikalisering og voldelig ekstremisme – med vekt på forebyggende tiltak	Videreføres	JD, UD, FD, BLD
3	Nettportal for økt bevisstgjøring og kunnskap om radikalisering og voldelig ekstremisme	Nytt	JD
4	Årlig konferanse om voldelig ekstremisme	Nytt	JD
5	Bedre informasjon om regelverket for personer som kan innebære en sikkerhetsrisiko	Videreføres	JD
6	PSTs årlige trusselvurdering	Videreføres	JD
7	Utarbeide en veileder for hvordan unngå terrorfinansiering	Nytt	JD
8	Rapportering på handlingsplanen	Nytt	JD
9	Øversette handlingsplanen for internasjonal kunnskapsdeling	Nytt	JD
10	Revidere regjeringens strategi for krisekommunikasjon	Styrkes	JD, SMK, UD, FD, HOD
Styrke myndighetenes samhandling			
11	Etablering av en tverrsektoriell koordineringsgruppe for oppfølging av handlingsplanen	Nytt	JD
12	Politirådene / SLT skal koordinere arbeidet med å forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme lokalt	Styrkes	JD
13	Videreutvikle politiets rolle og funksjon i politiråd og SLT	Videreføres	JD
14	PSTs bevisstgjøringstiltak overfor ordinært politi	Videreføres	JD
15	Gjennomgang av regelverk for informasjonsplikt og taushetsplikt	Videreføres	JD
16	Styrking av beredskapen mot voldsepisoder i skolen	Videreføres	JD, KD
Styrket dialog og økt involvering			
17	Justis- og politidepartementets kommunikasjonsstrategi	Nytt	JD
18	Møteplasser for dialog og kontakt mellom representanter for sivilt samfunn og offentlige myndigheter sentralt og lokalt	Videreføres	JD, AD, UD, BLD, KUD, KD
19	Videreutdanning om norske samfunnsforhold for religiøse ledere med utenlandsk bakgrunn	Videreføres	BLD
20	Internasjonal dialog	Videreføres	UD
21	Opplæring i norsk samfunnskunnskap og demokratiforståelse for nyankomne innvandrere	Videreføres	BLD
22	Politiets arbeid for dialog og ytringsfrihet	Videreføres	JD
Støtte til sårbare og utsatte personer			
23	Styrket samarbeid mellom kriminalomsorgen og andre statlige og kommunale myndigheter	Styrkes	JD
24	Kriminalomsorgen skal kartlegge risikofaktorer generelt og individuelt	Nytt	JD
25	Videreutvikle politiets bekymringssamtale	Videreføres	JD
26	Styrke og målrette Husbankens rolle i kommunenes planarbeid gjennom samarbeid med politiråd/SLT	Videreføres	KRD, JD
27	Arbeid for å få flere til å fullføre videregående opplæring	Videreføres og styrkes	KD
28	Særskilt innsats overfor unge utenfor arbeidsmarkedet	Videreføres	AD
29	Tros- og livssynstilbud til innsatte	Styrkes	JD, KUD
30	Strategi for å forebygge aggressiv og voldelig atferd blant barn og unge	Videreføres	BLD, HOD, JD

5 Tiltak

Planen inneholder 30 tiltak hvorav mange er en videreføring og styrking av igangsatt arbeid, mens noen tiltak er nye. Tiltakene er således merket med henholdsvis “videreføres”, “styrkes” eller “nytt”. Tiltakene er organisert rundt de fire innsatsområdene som handlingsplanen bygger på:

- Økt kunnskap og informasjon
- Styrke myndighetenes samhandling
- Styrket dialog og økt involvering
- Støtte til sårbare og utsatte personer

5.1 Økt kunnskap og informasjon

Økt kunnskap er en grunnleggende forutsetning for en bedre, mer effektiv og målrettet forebygging. Handlingsplanen mot radikaliserings og voldelig ekstremisme skal være kunnskapsbasert i den forstand at de problemstillinger som legges til grunn og de tiltak som trekkes opp, skal ha basis i forskning eller annen form for relevant kunnskap eller erfaringsmateriale. For at myndighetene skal kunne møte utfordringene på en adekvat måte, er det viktig at både sentrale beslutningstakere og de som er ansvarlig for gjennomføring av tiltak, har den nødvendige kunnskap og informasjon for å kunne ivareta sine oppgaver enten dette er på nasjonalt eller lokalt nivå. Styrking av felles kunnskapsplattform representerer derfor et sentralt tiltak i seg selv.

Tiltak 1: Etablering av en ressursgruppe bestående av forskere

For å forbedre kunnskapsdelingen på feltet vil regjeringen ta initiativ til å etablere en ressursgruppe bestående av forskere. Formålet med tiltaket er at gruppen skal formidle nasjonal og internasjonal forskning om radikaliserings og voldelig ekstremisme til Justis- og politidepartementet. Videre kan gruppen komme med innspill til myndighetene basert på egen og andres forskning, og på den måten være bidragsyter til de ansvarlige departementer. Det pågår mye forskning om radikaliserings og voldelig ekstremisme. Flere norske forskningsinstitusjoner deltar på nasjonalt og internasjonalt nivå og det er

etablert betydelig kompetanse på området. Denne gruppen vil kunne fungere som kontaktpunkt opp mot nasjonal og internasjonal forskning og være svært nyttig for de ansvarlige departementers arbeid med å videreforme kunnskap om radikaliserings og voldelig ekstremisme til relevante myndighetsaktører. Ressursgruppen etableres av Justis- og politidepartementet i samarbeid med relevante departementer.

Gjennomføring: Nytt

Ansvar: JD

Tiltak 2: Forskning på radikaliserings og voldelig ekstremisme – med vekt på forebyggende tiltak

Det er behov for mer forskning om voldelig ekstremisme. Blant annet bør forskningen fokusere på hvilke faktorer som fører til polarisering, sosial isolasjon og videre til voldelig ekstremisme. Forskningen bør også fokusere på hvilke metoder som eksisterer for forebygging, hvilke indikatorer som gir grunn til bekymring (“early warning”), radikaliserings på internett og hva tidlig intervensjon i risikogrupper betyr for å hindre utvikling av voldelig ekstremisme. Et ytterligere fokus kan være forskjellen på Norge og andre land når det gjelder vekt på forebyggende tiltak. Det er aktuelt å bygge på eksisterende nettverk eller forskningsprogram og forskningsmiljøer nasjonalt og internasjonalt.

Gjennomføring: Videreføres

Ansvar: JD, UD, FD og BLD

Tiltak 3: Nettportal for økt bevisstgjøring og kunnskap om radikaliserings og voldelig ekstremisme

Kunnskap om radikaliserings og voldelig ekstremisme bør gjøres lettere tilgjengelig. For å dekke dette behovet skal det legges ut informasjon på internett som både kan

benyttes av førstelinjen (ansatte i politi, skole, helsevesen, politirådene/SLT, asylmottak, utlendingsforvaltningen, kriminalomsorgen, barnevernet osv.) og av pårørende. Det skal blant annet legges ut informasjon om lovverk, myndighetenes arbeid på feltet og informasjon om hvor en kan henvende seg med eventuelle bekymringer.

Gjennomføring: Nytt
Ansvar: JD

Tiltak 4: Årlig konferanse om voldelig ekstremisme

For å øke kompetansen og spre kunnskap om radikaliserings og voldelig ekstremisme til relevante aktører skal det gjennomføres en årlig konferanse om temaet. Målgruppen for konferansen kan variere fra år til år. Konferansen skal gå over én dag, og arrangeres første gang i 2011.

Gjennomføring: Nytt
Ansvar: JD

Tiltak 5: Bedre informasjon om regelverket for personer som kan innebære en sikkerhetsrisiko

I instruks fra departementet til Utlendingsdirektoratet og Utlendingsnemnda, fremgår det at utlendingssaker som kan berøre grunnleggende nasjonale interesser og utenrikspolitiske hensyn, skal oversendes departementet for vurdering av om departementet skal benytte sin instruksjonsmyndighet. Informasjon om instruksene er nødvendig for at det skal kunne ha en forebyggende og preventiv virkning. Informasjon om regelverket er i dag allment tilgjengelig på blant annet Utlendingsdirektoratets nettsider. Konsekvensene av at utlendingsmyndighetene vurderer om en sak faller inn under instruksjonsmyndigheten, kan være at tillatelse ikke fornyes, søknad om tillatelse avslås, at det fattes vedtak om utvisning eller at det igangsettes strafferettslig forfølgning.

Den preventive virkningen av at slik informasjon er godt tilgjengelig, er at det kan ha en avskrekkende effekt på personer som er i en radikaliseringsprosess. Det kan også bidra til at miljøene rundt en person som er i ferd med å bli radikalisert, blir mer oppmerksomme, og vil kunne gripe inn overfor en som er i faresonen. En reell fare for å miste en allerede gitt tillatelse i Norge kan videre legge en demp-

er på aktivitetsnivået hos radikale personer, noe som igjen kan innebære at de i mindre utstrekning søker å utøve innflytelse over andre personer.

Gjennomføring: Videreføres
Ansvar: JD

Tiltak 6: PSTs årlige trusselvurdering

PST utarbeider årlig en offentlig trusselvurdering som inneholder en analyse av forventet utvikling innenfor tjenestens hovedansvarsområde. Fra 2010 er denne offentlige trusselvurderingen utvidet både i omfang og i detaljnivå. Trusselvurderingen er PSTs vurdering av trusler mot den nasjonale sikkerhet og selvstendighet. Dersom situasjonen tilsier det vil Justis- og politidepartementet også kunne sørge for at PST utarbeider temaspesifikke analyser i tillegg til den årlige trusselvurderingen. Disse vil kunne beskrive utviklingen innen radikaliserings, sentrale og lokale utfordringer og om nødvendig, gi anbefalinger med hensyn til hvordan utfordringene kan møtes. Slike analyser og vurderinger vil således være gode og relevante informasjonskilder som kan fungere som en støtte for de ulike myndighetsorganenes tiltak mot radikaliserings.

Gjennomføring: Videreføres
Ansvar: JD

Tiltak 7: Utarbeide en veileder for hvordan unngå terrorfinansiering

Mange gir økonomisk støtte til organisasjoner både i Norge og i utlandet. I de fleste tilfeller er slik støtte et viktig bidrag og uttrykk for et positivt engasjement. Det er likevel kjent at enkelte ekstreme islamistiske miljøer oppfordrer til ulike former for støttevirksomhet til militante organisasjoner i utlandet. Det er derfor sannsynlig at deler av støttevirksomheten, bevisst eller ubevisst, kan være relatert til ulike former for terrorfinansiering. Det skal derfor utarbeides en veileder med råd for at man kan unngå å støtte denne typen organisasjoner.

Gjennomføring: Nytt
Ansvar: JD

Tiltak 8: Rapportering på handlingsplanen

For å sikre kunnskapsdeling, utvikling av best practice og effektiv oppfølging av handlingsplanen legges det opp til hensiktsmessige statusrapporteringer. Disse rapporteringene vil publiseres på internett, og vil bidra til å gi kunnskap om effekten av de ulike tiltakene. Når planen løper ut i 2013, vil disse rapporteringene også danne grunnlag for det videre arbeidet med å forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme.

Gjennomføring: Nytt
Ansvar: JD

Tiltak 9: Oversette handlingsplanen for internasjonal kunnskapsdeling

Radikalisering og voldelig ekstremisme er globale utfordringer. Det jobbes mye internasjonalt for å forebygge en negativ utvikling, både i enkeltland og i flernasjonale samarbeid, for eksempel i EU. Som et ledd i den internasjonale kunnskapsdelingen på feltet, vil denne handlingsplanen oversettes til engelsk til bruk i internasjonale fora.

Gjennomføring: Nytt
Ansvar: JD

Tiltak 10: Revidere regjeringens strategi for krisekommunikasjon

I Stortingsmelding nr. 37 (2004 - 2005) *Flodbølgekatastrofen i Sør-Asia og sentral krisehåndtering* slås det fast at informasjon og kommunikasjon skal være en integrert del av beredskapsarbeidet i departementene. Det ble derfor i desember 2005 utarbeidet en plan for *Samordnet krisekommunikasjon* for alle departementene. Denne strategien skal revideres og styrkes i tråd med denne handlingsplanen.

Gjennomføring: Styrkes
Ansvar: JD, SMK, UD, HOD, FD

5.2 Styrke myndighetenes samhandling

Det er et komplekst og mangeartet årsaksbilde som erfaringsmessig ligger til grunn for at en person radikaliseres og eventuelt blir tilhenger av voldelig ekstremistiske holdninger. Det gjør at bidrag fra mange etater og virksomheter vil være nødvendig for at utfordringen skal kunne møtes med fleksibilitet og styrke. Tiltak i ulike sektorer må ses i sammenheng og gis nødvendig koordinering. Det vil både være tale om samarbeid og koordinering på nasjonalt plan mellom departementer og direktorater, og samarbeid og koordinering på lokalt/operativt nivå. Et sentralt premiss for samhandling, uansett nivå, vil være informasjonsutveksling mellom aktørene på myndighetssiden.

Tiltak 11: Etablering av en tverrsektoriell koordineringsgruppe for oppfølging av handlingsplanen

For å oppnå best mulig koordinering av innsatsen til offentlige myndigheter skal det etableres en tverrsektoriell koordineringsgruppe med deltagelse fra relevante departementer. Justis- og politidepartementet leder gruppen.

Koordineringsgruppen skal blant annet følge opp og videreføre denne handlingsplanen, og sørge for nødvendig informasjonsutveksling og gjensidig orientering om aktiviteter og tiltak. Dette skal gjøres tilgjengelig for relevante myndigheter på sentralt og lokalt nivå. Gruppen har et særlig ansvar for å gjøre forskningsresultater og internasjonale erfaringer om radikalisering og voldelig ekstremisme tilgjengelig for aktørene.

Gjennomføring: Nytt
Ansvar: JD

Tiltak 12: Politirådene og SLT skal koordinere arbeidet med å forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme lokalt

Nærhet til utfordringene er viktig for å treffe riktig med tiltakene. I en kommune finnes mange gode tiltak som har som mål å forebygge kriminalitet. Det er viktig å se forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme i sammenheng med den generelle kriminalitetsutviklingen, og den generelle kriminalitetsforebyggende innsatsen.

Politiråd og Samordning av lokale kriminalitetsforebyggende råd (SLT) er to modeller som er etablert i mer enn 300 kommuner for å samordne lokale tjenester innen det kriminalitetsforebyggende arbeidet. Strategisk informasjon knyttet til radikaliserings og voldelig ekstremisme vil kunne deles i politirådene og SLT. Politiets kunnskap bør derfor i størst mulig grad gjøres tilgjengelig for samarbeidspartnerne. Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme bør inngå som et fast punkt på dagsorden for møtene i Politirådene og SLT.

PST har til nå ikke hatt en fast formell rolle i Politiråd eller SLT. Dersom en problemstilling har relevans for PST og er egnet for behandling i nevnte samarbeidsstrukturer, må deltakerne fra det lokale politiet involvere PST. Da gis PST en formell rolle på linje med de andre deltagerne.

Gjennomføring: Styrkes
Ansvar: JD

Tiltak 13: Videreutvikle politiets rolle og funksjon i politiråd og SLT

Utviklingen av politiråd og SLT er ikke politiets ansvar alene, men politiet har et selvstendig ansvar for å utvikle sin egen rolle og funksjon.

Politidirektoratet skal revidere veilederen *Politiet i lokalsamfunnet*. Veilederen skal blant annet sørge for å tydeliggjøre politiets rolle og funksjon i politiråd og SLT. Det skal utvikles et kompetanseutviklingsprogram for politiet. Kjennskap til kommunen som et politisk organ og dens beslutningsprosesser inngår, i tillegg til kunnskap om tilgjengelige kriminalitetsforebyggende virkemidler.

Gjennomføring: Videreføres
Ansvar: JD

Tiltak 14: PSTs bevisstgjøringstiltak overfor ordinært politi

Bevisstgjøringstiltak om radikaliserings er et satsingsområde for PST. Målgruppen er dels PSTs egen organisasjon og dels PSTs viktigste eksterne samarbeidspartnere, først og fremst det øvrige politiet. Det er etablert gode samarbeidsrutiner med ordinært politi knyttet til radikaliser-

ing. De siste årene har det blitt lagt særlig vekt på å øke kunnskapen om ekstrem islamistisk radikaliserings blant ungdom.

Gjennomføring: Videreføres
Ansvar: JD

Tiltak 15: Gjennomgang av regelverk for informasjonsplikt og taushetsplikt

Det igangsettes et interdepartementalt arbeid for å gjennomgå regelverket for informasjonsplikt og taushetsplikt og dets betydning for praksis. Regelverksforståelse og praksis i ulike fagmiljøer skal kartlegges, jf. regjeringens strategi for forebygging.

Gjennomføring: Videreføres
Ansvar: JD, i samarbeid med alle aktuelle departementer

Tiltak 16: Styrking av beredskapen mot voldsepisoder i skolen

Det er opprettet kontakt mellom Utdanningsdirektoratet og Politidirektoratet. Denne kontakten skal sørge for gjensidig informasjonsutveksling dersom det skjer utviklings- trekk av betydning som opplæringssektoren eller politiet bør kjenne til.

I samråd med Kunnskapsdepartementet har Politidirektoratet utarbeidet et informasjonsopplegg som har til hensikt å fange opp signaler tidlig, for å kunne gripe inn og forebygge alvorlige hendelser i skolene. Informasjonsopplegget er snart gjennomført ved alle landets skoler. Møtene er ment å gjøre skolens ansatte bedre i stand til å forebygge, og å sørge for en beredskap for å minimere skadeomfanget ved alvorlige hendelser. Opplegget skal evalueres av Politidirektoratet og Utdanningsdirektoratet.

Gjennomføring: Videreføres
Ansvar: JD og KD

5.3 Styrket dialog og økt involvering

Erfaringsmessig vil fremmedgjøring, isolasjon og mangelfull kontakt mellom enkeltpersoner og ulike grupper i samfunnet kunne virke konfliktskapende. Åpenhet og dialog fremmer gjensidig forståelse og bidrar til respekt for ulikheter og de verdier som samfunnet skal bygge på. Samtidig er det viktig med tydelig kommunikasjon om verdi-grunnlaget og lovfundamentet i samfunnet – herunder formidling av demokratiske verdier og forventinger om den enkeltes deltakelse i fellesskapet. Det er i lokalmiljøet eventuelle konflikter vil materialisere seg. Lokale møteplasser vil derfor være et helt sentralt supplement til det som gjøres på nasjonalt plan.

Tiltak 17: Justis- og politidepartementets kommunikasjonsstrategi

Utviklingen av voldelig ekstremisme i Norge vil kunne skape store kommunikasjonsutfordringer mellom myndigheter og de miljøene hvor slik ekstremisme eventuelt får utvikle seg. Det er viktig å være bevisst at kommunikasjon er en to-veis prosess der begge parter deltar og får uttrykke seg, og ikke en en-veis prosess fra myndighetene rettet mot spesielle miljøer. Til grunn må det ligge en erkjennelse av at utviklingen av voldelig ekstremisme kan ha årsaksforklaringer som tilsynelatende er legitime, men at man under ingen omstendigheter kan akseptere vold for å oppnå politiske mål. Overfor miljøer med fremmed etnisk opprinnelse vil det kunne stilles særlige krav til kommunikasjonsform. Derfor skal Justis- og politidepartementet oppdatere og videreutvikle sin medie- og kommunikasjonsstrategi for å ta hensyn til dette, blant annet basert på erfaringer fra Storbritannia.

Gjennomføring: Nytt
Ansvar: JD

Tiltak 18: Møteplasser for dialog mellom representanter for sivil samfunn og offentlige myndigheter sentralt og lokalt

Det er en målsetning for regjeringen at offentlige myndigheter skal legge til rette for gjensidig dialog og deltakelse fra innvandrersorganisasjoner, minoriteter, tros- og livssynssamfunn og frivillige organisasjoner. For eksempel kan dialogmøter gi tilgang til andre synspunkter

enn de som når frem i formelle fora, og bidra til gjensidig informasjonsutveksling og tillit som igjen kan virke konfliktdepende.

Både sentrale og lokale myndigheter må legge til rette for å gjennomføre dette. De ulike sektorer har etablert en rekke forskjellige dialogfora. Et eksempel er Kontaktutvalget mellom innvandrere og myndighetene (KIM) som er et regjeringsoppnevnt utvalg. KIM legger til rette for dialog mellom personer med innvandrerbakgrunn og myndigheter, politikere og andre. Et annet eksempel er Utenriksdepartementets prosjektgruppe for arbeidet med terrorisme, der Islamsk råd, Amnesty International og forskere er med og drøfter det internasjonale anti-terror arbeidet. Se forøvrig vedlegg 3 for flere eksempler på dialogfora.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) har utarbeidet en guide for etablering av lokale møteplasser mellom innvandrersorganisasjoner og myndighetene. Guiden baserer seg blant annet på kartlegging av erfaringer gjort i kommunene. IMDi har løpende dialog med en rekke kommuner hvor målet er å stimulere til etablering og utvikling av slike møteplasser.

Gjennomføring: Videreføres
Ansvar: JD, UD, BLD, KUD, KD, AD

Tiltak 19: Videreutdanning om norske samfunnsforhold for religiøse ledere med utenlandsk bakgrunn

Regjeringen mener det er viktig at ledere med innvandrerbakgrunn i trossamfunn har kunnskap om norske samfunnsforhold, innsikt i de grunnleggende verdiene det norske samfunnet bygger på, og at de har reflektert over hva det vil si å være ledere i trossamfunn i Norge. Regjeringen har derfor støttet et pilotprosjekt ved Universitetet i Oslo, Teologisk fakultet, som har tilbudt religiøse ledere fra ulike trossamfunn opplæring i norske samfunnsforhold. Opplæringstilbudet omfatter emner knyttet til religionsfrihet, lover, rettigheter, verdiforankring, religiøst mangfold og moralsk og religiøs rådgivning.

Gjennomføring: Videreføres
Ansvar: BLD

Tiltak 20: Internasjonal dialog

Det er en sammenheng mellom radikaliseringsprosesser i utlandet og i Norge. En god utenrikspolitikk kan bidra til å svekke den folkelige støtten til terrornettverk og til å avverge rekruttering til ekstreme miljøer. Det er derfor viktig at det internasjonale samfunnet opptre i tråd med folkeretten og at vi respekterer menneskerettighetene og rettsstatsprinsippene. Videre er det avgjørende at vi støtter opp om demokratiske institusjoner slik at vi bidrar til stabile og demokratiske samfunn. Det gjelder ikke minst institusjoner på sikkerhetssiden. Norge støtter av denne årsak aktivt FN's gjennomføring av den globale anti-terrorstrategien, vedtatt med konsensus av FN's 61. generalforsamling i 2006, der respekt for menneskerettighetene og rettsstatsprinsippene i bekjempelsen av terror er en hovedpilar.

Utviklingen internasjonalt kan påvirke trusselsituasjonen i Norge. Derfor er det viktig med dialog også i det utenrikspolitiske arbeidet. Utenriksdepartementet arbeider målrettet for å knytte kontakter med religiøse aktører internasjonalt, deriblant organisasjoner som arbeider for å motvirke religiøs radikaliseringsprosesser.

Gjennomføring: Videreføres
Ansvar: UD

Tiltak 21: Opplæring i norsk samfunns-kunnskap og demokratiforståelse for nyankomne innvandrere

Introduksjonsordningen er et viktig virkemiddel for kvalifisering av nyankomne flyktninger og deres familie. Det primære målet med deltakelse i introduksjonsprogram er å gi grunnleggende ferdigheter i norsk, grunnleggende innsikt i norsk samfunnsliv, samt å forberede for deltakelse i yrkeslivet og/eller utdanning. Ordningen skal bidra til å styrke innvandreres mulighet for deltakelse i det norske samfunnet og er ikke innført med en målsetning om å forebygge radikaliseringsprosesser og voldelig ekstremisme. Imidlertid er innsikt i norsk samfunnsliv en forutsetning for evnen til deltakelse i demokratiske prosesser. En sterk demokratisk

kultur er et mål i seg selv for hele det norske samfunnet, men kan også medvirke til å styrke den enkeltes motstandskraft overfor voldelig ekstremistisk ideologi og således ha en forebyggende effekt på dette området.

Gjennomføring: Videreføres
Ansvar: BLD

Tiltak 22: Politiets arbeid for dialog og ytringsfrihet

Politiets dialogarbeid skal videreføres. Et eksempel på dette arbeidet er Politidirektoratets dialogforum med innvandringsorganisasjonene. Dette skal sikre god dialog mellom politiet og innvandringsorganisasjonene. I dialogforumet deltar Politidirektoratet, Antirasistisk senter, Ungdom mot vold, Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD), KIM og Innvandrernes Landsorganisasjon (INLO). Det er viktig at politiet fortsatt har fokus på mangfoldsarbeid og dialog med utsatte grupper.

For å fremme dialog og ytringsfrihet bidrar politiets dialoggruppe og forebyggende tjeneste aktivt i forkant av, under og etter potensielt voldelige demonstrasjoner. Politiet er defensivt avventende, ikke provoserende, men mobile og fleksible i oppgaveløsningen. Dette dyrker det gode samspillet med arrangørene, hvor budskapet står i fokus, og de som har en annen agenda fremstår som uønsket, også fra arrangørens synspunkt. I dialogen legges det i utgangspunktet til rette for alle, så lenge budskapet er innenfor rammen av norsk lov. Dette er en god og trygg løsning både for demonstranter, politiet og publikum for øvrig.

Gjennomføring: Videreføres
Ansvar: JD

5.4 Støtte til sårbare og utsatte personer

Det er viktig at handlingsplanen trekker opp tiltak som støtter sårbare og utsatte personer og gir dem den hjelp og motivasjon som er nødvendig for å unngå å trekkes inn i uheldige miljøer. Slik støtte vil også være en viktig hjelp til foreldre og foresatte slik at disse

kan fange opp barn og ungdom som står i fare for å knytte forbindelser til uønskede grupperinger eller personer.

Erfaringer viser at de fleste som blir radikalisert er relativt unge personer. Arbeidet med å fremme inkludering av alle er en viktig del av skolens oppgave. Deltakelse i arbeidslivet bidrar til å sikre inkludering og tilhørighet til samfunnet og forhindre marginalisering.

Tiltak 23: Styrket samarbeid mellom kriminalomsorgen og andre statlige og kommunale myndigheter

Som et ledd i regjeringens "tilbakeføringsgaranti" (jf. Stortingsmelding nr. 37 2007 - 2008) skal kriminalomsorgen øke samarbeidet med andre statlige og kommunale etater for å sikre en straffegjennomføring som skal motvirke nye straffbare handlinger. Kriminalomsorgen vil i samarbeid med andre statlige og kommunale myndigheter i kommunene de innsatte løslates til, bidra til at tilbakeføringen til samfunnet skjer hensiktsmessig forberedt for den enkelte og på en trygg måte for samfunnet.

Gjennomføring: Styrkes
Ansvar: JD

Tiltak 24: Kriminalomsorgen skal kartlegge risikofaktorer generelt og individuelt

Det fremgår av stortingsmelding nr. 37 (2007 - 2008) at kriminalomsorgen skal utvikle systemer for å innhente, sammenstille og analysere informasjon som bidrar til tryggere beslutningsgjennomføring og som forebygger ny kriminalitet. Dette vil være et viktig virkemiddel i det proaktive arbeidet for å hindre utviklingen av voldelig ekstremisme i kriminalomsorgens enheter. En slik styrking av kriminalomsorgens kompetanse kan redusere faktorer som bidrar til radikalisering og voldelig ekstremisme.

Gjennomføring: Nytt
Ansvar: JD

Tiltak 25: Videreutvikle politiets bekymringsamtale

Politiloven gir politiet mulighet til å innkalle barn og foreldre til samtale når det er grunn til å tro at den unge har begått en straffbar handling. Samtalen må ses i sammenheng med andre sektors satsing på tidlig intervensjon. Evalueringer har vist at politiets bruk av bekymringsamtalen varierer. En nasjonal standard er nødvendig for å sikre en best mulig oppfølging av den enkelte, avklare samarbeid med andre instanser og ivareta rettssikkerheten.

Det skal utvikles verktøy/håndbok for å sikre rutiner, likebehandling, dokumentasjon og kvalitet i gjennomføringen av bekymringsamtalen.

Politidirektoratet skal videreutvikle dagens samtaleveileder der hensynet til kartlegging av ungdommers beskyttelses- og risikofaktorer ivaretas, herunder arbeidet med EXIT-prosjekteter.

Gjennomføring: Videreføres
Ansvar: JD

Tiltak 26: Styrke og målrette Husbankens rolle i kommunenes planarbeid gjennom samarbeid med politiråd/SLT

Boligsituasjonen er en sentral faktor for enkeltmennesket. Den kan være en viktig ressurs eller bidra til å øke andre risikofaktorer. Det skal derfor etableres samarbeid mellom Husbanken og SLT/politiråd. Ut fra kunnskapen om sammenhengen mellom boligsituasjon, andre faktorer i lokalmiljøet og kriminalitet, kan målrettede kriminalitetsforebyggende tiltak settes i verk.

Gjennomføring: Videreføres
Ansvar: KRD/Husbanken og JD

Tiltak 27: Arbeid for å få flere til å fullføre videregående opplæring

Å sørge for at flere fullfører videregående opplæring er et generelt forebyggende tiltak. Å fullføre opplæring er et så viktig tiltak for den enkelte elev, at det vil kunne virke forebyggende på en rekke områder, blant annet føre til generell redusert kriminalitet.

Kunnskapsdepartementet har satt i gang flere tiltak for å bedre gjennomføringen av videregående opplæring. Gjennom satsingen *NY GIV* som Kunnskapsdepartementet lanserte høsten 2010, legges det opp til en nasjonal dugnad for økt gjennomføring i videregående opplæring. Gjennom *NY GIV* vil departementet samarbeide tett med fylkeskommunene for å bedre gjennomføringen. Videre vil tiltak gjennom hele opplæringsløpet inngå. Viktige innsatsområder er tidlig innsats, tiltak for å gjøre opplæringen motiverende og relevant for elevene og kompetanseheving av lærere.

Gjennomføring: Videreføres og styrkes
Ansvar: KD

Tiltak 28: Særskilt innsats overfor unge utenfor arbeidsmarkedet

Hovedtilbudet til ungdom under 20 år er videregående opplæring. Unge som ikke benytter seg av retten til videregående opplæring eller faller ut av opplæringen, skal få alternative tilbud om oppfølging gjennom den fylkeskommunale oppfølgingstjenesten.

Regjeringen ser det som viktig å forebygge langvarig ledighet og passivitet blant unge mennesker som er i starten av sin yrkeskarriere. Ungdom som registrerer seg som ledige hos NAV skal derfor prioriteres ved inntak til arbeidsrettede tiltak. Tre ulike garantiordninger skal dessuten sikre at ungdom får oppfølging og bistand fra Arbeids- og velferdsetaten. Ungdomsgarantien innebærer at ungdom under 20 år som er uten skoleplass eller arbeid skal tilbys arbeidsmarkedstiltak.

Videre er det etablert en oppfølgingsgaranti for unge arbeidssøkere i alderen 20-24 år som skal motivere til aktiv jobbsøking og egenaktivitet for de som har vært ledige de siste tre månedene eller lenger. I 2009 ble garantien for 20-24 åringer utvidet med en tiltaksgaranti som skal

sikre tilbud om arbeidsmarkedstiltak for de som har vært sammenhengende ledige i seks måneder eller mer.

Gjennomføring: Videreføres
Ansvar: AD

Tiltak 29: Tros- og livssynstilbud til innsatte

Rundskriv V13-B/2009: *Samarbeid om tros- og livssynstjenester i fengsel* (Kulturdepartementet og Justis- og politidepartementet) formaliserer et samarbeid om tros- og livssynstjenester i fengslene. Formålet er å klargjøre ansvarsforholdene og samarbeidsformene mellom tros- og livssynssamfunnene og kriminalomsorgen, samt å sikre oppfølging av og kontinuitet i tjenestetilbudet. Målet er å legge til rette for at alle innsatte skal ha mulighet til religions- og livssynsutøvelse.

I tillegg til at retningslinjene i rundskrivet videreføres, vil kriminalomsorgen gjennomføre en studie for blant annet å kartlegge innsattes ønsker om tros- og livssynstilbud.

Gjennomføring: Styrkes
Ansvar: JD og KUD

Tiltak 30: Strategi for å forebygge aggressiv og voldelig atferd blant barn og unge

Studier viser at vanskeligheter i det sosiale samspillet læres inn tidlig og kan påvises allerede i tidlige barneår. Å stanse eller bryte negative samhandlingsmønstre kan forebygge aggressiv og voldelig atferd blant barn og unge. Det skal utvikles en strategi for å forebygge aggressiv atferd blant annet ved å tilby veldokumenterte metoder rettet mot barn og unge. Målet er å lære barn og unge til å løse konflikter uten bruk av vold.

Gjennomføring: Videreføres
Ansvar: BLD, HOD, JD

6 Vedlegg

Vedlegg 1

Relevant litteratur og informasjon:

Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2006): *Handlingsplan mot fattigdom. Vedlegg til St.prp. nr. 1 (2006-2007) – Statsbudsjettet 2007.*

Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2007): *Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen - styrket innsats 2008. Mål for inkludering.*

Barne- og likestillingsdepartementet (2009): *Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering (2009 – 2012).*

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2010): *Satsing på barn og ungdom – regjeringens mål og innsatsområder i statsbudsjettet 2010. Årlig publikasjon.*

Council of The European Union (2010): *EU Counter-Terrorism Strategy - Discussion paper.* <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st09/st09685.en10.pdf>

Council of The European Union (2010): *The Stockholm Programme - An open and secure Europe serving and protecting citizens.* <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st05/st05731.en10.pdf>

Forsvarets forskningsinstitutt: www.ffi.no

Home Office (2009): *Pursue Prevent Protect Prepare. The United Kingdom's Strategy for Countering International Terrorism.*

Justis- og politidepartementet (2009): *Gode krefter – Kriminalitetsforebyggende handlingsplan. 35 tiltak for økt trygghet.*

Justis- og politidepartementet (2009): *Regjeringens strategi for forebygging. Fellesskap – trygghet – utjevning.*

Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2009): *En fælles og tryk fremtid. Handlingsplan om forebyggelse af ekstremistiske holdninger og radikaliserings blant unge.*

Ministry of the Interior and Kingdom Relations/Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2007): *Polarisation and Radicalisation. Action Plan 2007-2011.*

Nasjonal sikkerhetsmyndighet, Politidirektoratet og Politiets sikkerhetstjeneste (2010): *En veiledning. Sikkerhets- og beredskapstiltak mot terrorhandlinger.*

Plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2005-2009 (Soria Moria-erklæringen).

Politisk plattform for flertallregjeringen utgått av Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2009-2013 (Soria Moria II).

Politiets sikkerhetstjeneste (2010): *Åpen trusselvurdering 2010.*

Politiets sikkerhetstjeneste: www.pst.no

Politihøgskolen: www.phs.no

Utenriksdepartementet (2006): *Utenrikspolitisk strategi for bekjempelse av internasjonal terrorisme.*

Vedlegg 2

Prosess for arbeidet med regjeringens handlingsplan for å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme

Regjeringen har lagt stor vekt på å dreie innsatsen fra oppfølgende eller reparerende tiltak til forebyggende virksomhet. Handlingsplanen for å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme har vært et nybrottsarbeid, lignende arbeid på dette feltet er ikke gjort i Norge tidligere. Vi har derfor tillatt oss å bruke god tid på å utvikle planen, for å sikre en grundig prosess og et godt resultat.

Den 10. mars 2008 ble det avviklet et seminar om radikaliserings der hensikten var å utveksle informasjon på departementsnivå om roller og ansvar og dermed skape et bedre grunnlag for koordinering av tiltak for å motvirke radikaliserings. Sommeren 2008 ble det besluttet at det skulle utarbeides en handlingsplan med sektorovergripende tiltak.

Senere i 2008 ble det holdt et oppstartsseminar hvor relevante departementer med underliggende etater, deriblant Politidirektoratet og Politiets sikkerhetstjeneste, deltok. Underveis i arbeidet med handlingsplanen har disse departementene vært involvert og bidratt med tekstinnspill og forslag til tiltak. Planen har ved flere anledninger vært oversendt disse for innspill og kommentarer.

Også Politiets sikkerhetstjeneste og Politidirektoratet har ved flere anledninger kommet med innspill til planen og deltatt i møter med Justis- og politidepartementet.

Som et ledd i arbeidet med planen ble det avholdt et seminar i Justis- og politidepartementet hvor forskere med bred kompetanse på feltet deltok. Utkast til plan har videre blitt forelagt forskere fra blant annet Polithøyskolen, Forsvarets forskningsinstitutt, Kriminalomsorgens utdanningssenter (KRUS) og Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS), som også ble invitert til et møte med justisministeren i mai 2010 for å diskutere innholdet i planen og tiltakene.

I arbeidet er det også sett hen til tilsvarende arbeid og erfaringer fra andre land. I den anledning har Justis- og politidepartementet besøkt Storbritannia, Danmark og Nederland som alle har utviklet nasjonale handlingsplaner.

Minoritetsorganisasjonene har også ved flere anledninger blitt orientert om dette arbeidet i forbindelse med faste dialogmøter, hvor organisasjonene har fått mulighet til å komme med sine synspunkter. Slike dialogmøter har blitt holdt i Justis- og politidepartementet siden 2006. Faste deltakere på møtene er Islamsk Råd Norge (IRN), Muslimske Studentsamfunn (MSS), Norsk organisasjon for asylsøkere (NOAS), MIRA-senteret og Kontaktutvalget mellom myndighetene og innvandrerbefolkningen (KIM).

Vedlegg 3

Eksempler på aktuelle dialogfora

Kontaktutvalget mellom innvandrere og myndighetene (KIM). KIM legger til rette for dialog mellom personer med innvandrerbakgrunn og myndigheter, politikere og andre.

Politiets Dialogforum som skal sikre god dialog mellom politiet og innvandrersamfunnene. I dialogforumet deltar Politidirektoratet, Antirasistisk senter, Ungdom mot vold, Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD), KIM og Innvandrernes Landsorganisasjon (INLO).

Utenriksdepartementets prosjektgruppe for arbeidet med terrorisme der Islamsk råd, Amnesty International og forskere er med og drøfter det internasjonale anti-terror arbeidet.

Justisministerens dialogforum hvor Muslimske student-samfunn, Islamsk Råd Norge, KIM, Norsk organisasjon for asylsøkere, OMOD og MIRA Ressurssenter for innvandrere- og flyktningekvinner møtes.

Kulturdepartementet har møter med Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn og Islamsk Råd Norge.

Utgitt av:
Justis - og politidepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Post og distribusjon
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
www.publikasjoner.dep.no
Tlf.: 22 24 20 00

Publikasjonskode: G-0420 B

Forsideillustrasjon: Shutterstock
Trykk: Departementenes servicesenter - 11/2010 - opplag 300